

Gárdonyi Géza

Pöhölyék

TARTALOM

Pöhölyék

Pöhöly Zsófi

A bányász

Hol hálunk meg?

A tej

Pöhölyék.

I.

A Pöhöly-gyerekek még akkor kicsinyek voltak: János négy esztendő, Péter három esztendő. Az anyjuk fakó, sovány asszony. Gyakorta köhögött. Néha annyira köhögött, hogy leült utána pihenni, és szomorúan támasztotta fejét az ágy vállához.

Egy napon, mikor a gólyák költözködtek, sok öregasszony fordult meg a házban. Bejártak a belső szobába, és sóhajtoztak, a szemüket törölgették.

Az egyik magához vonta a János szöske fejét, és így szólt hozzá:

- Te szögény kis árva!

János nem értette: miért sajnálkoznak rajta? Hiszen se el nem esett, sem az ujját nem metszette meg, se pedig nem verte meg senki.

Pétörke vadgesztenyével játszott az eresz alatt: bögrébe rakta, meg kiguritotta belőle. Az öregasszony őt is körülsimogatta és fölvette az ölébe. És rajta is sajnálkozott:

- Te szögény kis árva!

Megcsókolta a vén. Pétörke összesunyoritotta a szemét. Nem szerette, ha csókolták.

Aztán kicsoszogott egy másik öregasszony is. Az is felölelgette a két gyereket. Az is megsajnálgatta:

- Szögény, szögény árvák! Nincs már anyátok!

A két gyerek rácsodálkozott az öregasszonyra. Nem mond az igazat. Hogy is ne volna anyjuk; mindig is volt, mindennap volt. Most is van. Odabent van a szobában. Fekszik.

János megrántotta Péternek a lajbiját:

- Gyerünk a színbe!

Átfutottak az udvaron. A szín jó játszóhely. Széna is van benne. A széna puha és jószagu. A cica is odajár játszani. Ide-oda hemperg a szénában. Olykor a hátára fekszik, és egy szál szénát vesz a négy lába közé: azzal csiklandozza a bajuszát.

Egyszerre megjelent a szín előtt az apjuk. Az arca sárga volt; a szeme vörös.

- Gyertek fiaim, - szólott.

Gyöngéden megcsókolta mind a kettőjüket. S megfogta a kezüket, és bevezette őket a szobába.

Az anyjuk ime ott fekszik most is, csakhogy a szoba közepére tették az ágyát. A szeme be van húnyva. A két keze egybe van téve. Bizonyosan imádkozik. Mellette két nagy cifra gyertya ég.

János ismeri azokat a gyertyákat: ott lógtak azelőtt a tükör mellett.

Egyszer kérdezte is János:

- Édősanyám, mikor gyúti mán mög ezt a két szép gyertyát?

Az anyja mély szem-behunyással felelte:

- Majd az édösapátok möggyúti.

- Mikor?

- Nemsokára meggyúti édös kis csirkéim. Csókoljatok mög akkor éngöm, mert annak utána mög nem csókolhattok többé soha.

Hát most ég a gyertya. Az anyjuk ott fekszik hanyatt az ágyon. Alszik. De nagyon szép. A fején koszorú van. Azelőtt ott volt az a koszorú a falon, üveg alatt. Hervadt a koszorú, de mégis szép.

Az apjok megállott velök az ágy előtt, és fölemelte Jánost.

- Csókold mög anyádat jobbfelől is, balfelől is.

Mind a ketten megcsókolták az anyjukat. Hideg volt az anyjuk és mozdulatlan. Nem emelte föl a kezét, hogy megsimogassa a fejüket, nem is csókolta őket vissza. Nagyon aludt.

*

Másnap délután bevittek a házba egy hosszúkás szép fekete ládát. Cifra betük csillogtak azon, szép aranyos cifra betük.

És a láda után következett egy nagy fakereszt is. De azt az udvaron hagyták. Hozzáátaszották a falhoz.

János mindezt az ablakon át látta, mikor öltöztették. Az ünneplő ruháját adták rá. A pörge új kalapját tették a fejére. Pétörkére is az ünneplő szoknyát adták. Mert Pétörke akkor még szoknyában járt.

A házban és udvaron asszonyok és emberek sokadoztak. Jöttek-mentek ott, s halkán beszéltek, sóhajtoztak. Őket meg átvitték addig Pulykás-Szabóékhoz a szomszédba.

Pulyka-Örzi néni sült krumplit adott nekik, és sirva biztatta őket:

- Ögyetök árvák, ögyetök.

A két gyerek komolyan és figyelemmel nézte a jóízű illattal párologó sült krumplit. Azután Pétörke beléfalt. A krumpli fehér lisztje szinte porzott a foga között. Körülnézett, hogy látja-e valaki? Nem: senki. Jánoshoz fordult és rámosolygott.

Délután harangoztak.

Az öreg Pulykáné fölvette Pétörkét az ölébe.

- Gyertök kicsinyeim...

Mást is akart még mondani, de nem fért ki a száján. Pedig nagy szája volt. Csak húzogatta, ráncolgatta azt a jóságos vén ábrázatát. Végül aztán mikor látta, hogy nem ura a beszédnek, beletörülközött ócska kék zsebkendőjébe. Megtörülte a Pétörke arcát is, s leveregette a ruhájáról a krumpli-morzsalékat.

Kézen fogta Jánost, és átvitte őket, haza.

Tele volt már az udvaruk akkor emberekkel és asszonyokkal. Valamennyien ünnepi ruhában voltak. Az apjok is.

Az udvar közepén ott sötétlett a szép nagy fekete koporsó. Előtte tarka, félelmes ruhában a tisztelendő úr, meg a mester úr. Az apjuk is ott állott. Fehér kendőbe törülgette a szemét.

A tisztelendő úr mindenféle érthetetlen szavakat kiáltott énekelve. A mester úr erre hasonlóan énekelve felelgetett. Azután megköszörülte a torkát a mester úr. A fejét félreszegezte. Hosszan kinyújtott nyakkal olyan szomorú ordításba fogott, hogy a macska a tyúktól tetején égne görbítette a hátát, s a mester urra ijedt csodálkozással nézett, aztán leugrott túlra.

A mester úr énekén zokogásra fakadtak az asszonyok.

Egyszer aztán rájuk is átfutott valami különös borzongás, mikor a mester úr azt énekelte, hogy:

*Isten veletök hát Jánoska, Pétörke.
Elválík anyátok tőletek örökre.
Epéje édösebb az édes anyának,
Mint a cukros teje másik mostohának.*

Egy öregasszony átfogta a két gyereket, és a kötényéhez szorította őket. Az öregasszony sirt. Jánosnak is könnybe borult a szeme. Pétörke titokban megsimította az öregasszony oldaláról lecsüggő rézfeszületet.

A mester úr végzett. Visszaigazította a nyakát a gallérja közé. A kalapját a fejére nyomta. És elindult.

Négy ember fölemelte a koporsót. Kimentek vele az utcára. És mentek, ballagdáltak mindnyájan.

Az ég felhős volt. Langy esső permetezett az útra. Az asszonyok a fejükre borították a felső szoknyájukat, és arról beszélgettek, hogy bizony kár volt érte, az Isten nyugtassa. Rendes, jóra való asszony volt, tagja a Rózsafüzérnek is; tavaly az ő libái keltek ki először; kár, hogy ilyen fiatalon szólitotta ki az Isten a világból.

János hallotta és értette ezeket a beszédeket, és büszke volt az anyjára. Apjának kérges kezébe fogódzkodva lépkedett az úton, a koporsó után, s azon tűnődött, hogy álmodik-e? Mert történtek vele máskor is mindenféle különlegességek, de egyszer csak egy szempillantásra megváltozott minden, és ő csak bámult a mestergerendára. Hát ez is olyan valami lehet.

Dehát csak mennek, mendegélnek. Elöl a koporsó, utána a pap, meg a sokaság. A kántor legislegelő. Énekel olykor: *Könyörülj Istenem, én bűnös lelkemen!* A sokaság vele zúg.

Olyan földhöz érnek, amely tele van fakereszttel és apró dombokkal. Némelyik dombnak az oldalán friss fű zöldel. János azt szeretné mondani Pétörkének, hogy jó volna, ha élne a kis bárány: ide ki lehetne hozni legelni. De mégse szól semmit.

Egy sárga gödörhöz érkeznek. A gödör mély. Nem lehet beelátni. A mester úr megint kihuzza a nyakát a gallérjából és ordít. Pöhöly-apa letérdel és sír. Az asszonyok is mind letérdelnek és sírnak. A pap nagy rézbuzogányt forgat meg a koporsó fölött. A rézbuzogányból esső esik. Nini, hát így csinálódik az esső? Azután a koporsót leeresztik a gödörbe. Tompa dübörgés hallatszik föl a mélységből. Az asszonyok egy-egy hantot dobnak le a gödörbe. Pöhöly-apa az ő kezükbe is ad egy-egy hantot. János arra gondol, hogy ha csakugyan az édesanyja fekszik ottlenn...

És titokban lecsusztatja a földdarabot maga mellé.

*

Hazamentek. Már akkor eltisztult nyugaton a felhő. A nap lefelé ereszkedett, és nemsokára le is szállt. A szobában homály terjengett a butorok között, és a homály egyre feketült.

Pöhöly-apa ráborult az asztalra, és úgy maradt sokáig. Azt hitték: alszik. Nem mertek neki szólni, csak álltak ők is az asztalnál. Pétörke ásitott.

De Pöhöly-apa nem aludt. Odavonta őket az ölébe. Megcsókolta az arcukat.

- Feküdjetök le édes gyerőkeim. János vetköztesd le a Pétörkét. Bujjatok a jó puha ágyatokba és aludjatok. Aludni jó, mert álmodni lehet. Majd később én is lefekszök; csak előbb önni adok a Riskának.

A fiuk levetkeztek és bebujtak a dunyha alá. Pöhöly-apa kiballagott a szobából.

A fiuk hallgattak. A sötétség megtöltötte szobát, meg ám a földtől föl a gerendáig.

Egyszercsak Péter fölemeli a fejét és hallgatódzik.

- János! - mondja halkan.

- No.

- Te nem félsz?

- Mitül?

Darabig hallgattak. Pétörke ismét megszólalt:

- János!

- No.

- Hol van édesanyánk?

János felvonja a vállát:

- Aszongyák: a földbe.

- Igaz?

- Nem tom. Beszélnek mindent...

- Ugye a másik szobába van?

- Ott.

- Beteg?

- Beteg hát.

- Gyerünk át hozzá.

S fölemeli a fejét.

- Gyerünk, - feleli János.

S kibúvik a takaró alól. Ovatosan leereszkedik. Pétörkét is lesegíti.

Megfogják egymás kezét: átfutnak a szobán.

János megnyitja az ajtót. A pitaron is átmennek. Az első szoba ajtaja kissé nyitva van. A gyerekek bedugják a fejüket. A két viaszgyertya még ég a szobában, égdegél sárgán. Az apjuk is ott van. Az ágy mellett ül, és az ágyfejre borulva sirdogál:

- Jaj Istenöm, jaj Istenöm, milyen ögyedül maradtam! Milyen ögyedül maradtam!

A két gyerek befutott hozzá. Megálltak mellette. Mi lelte az apjukat? Soha nem látták sirni. János megfogta az apja karját:

- Ne féljen kend édsapám, hiszen mink is itt vagyunk.

II.

Vasárnap délután.

A tavaszi szél felszárította már a sarat: A falu népe csoportokba gyűl itt-ott az utca verőfényes során. Ünnepi ruhás emberek, asszonyok.

Csak Pöhölyék háza előtt üres a padocska.

Pöhöly apa kézen fogta a két kis árvát:

- Gyertek látogassuk meg anyátokat.

A temető már zöld. A fejfák és sírkövek napos oldalán bimbózik már a jácint, s a tulipán is előkél a száraz falevelek alól.

Csak Pöhöly anya sírján nem zöldül még a fű. A sirhalom agyagos földje azon kopáron áll, ahogyan az őszön maradt, csak épp hogy megroskadt egy kissé, s megszikkadtak a hantok. A kis fakeresztben essőtől, szélről fontyolodottan, fakultan lóg az odakötött gyászfátyol.

Álltak, nézték. Pöhöly apa levette a kalapját. A két kis árva is levette.

Álltak, néztek.

- Térdeljetek le, - mondta aztán Pöhöly apa.

S könnyezett.

A halott is bizonyára könnyezett lenni a sirban.

*

Szerda délután.

Pöhöly apát községi tanácskozásra hívta a kisbíró.

Gondolkodott, hogy a két gyereket kire bizza addig? De már mindenfelé megkezdődött a tavaszi munka. A szomszédok se voltak otthon. A szép napos idő mindenkit dologra szólított.

- Gyertek, - mondotta Pöhöly apa. - Elvezetlek a temetőig. Legyetek addig anyátoknál. Aztán majd értetek megyek.

S csak úgy meztláb ahogy voltak, vitte őket. A temető kapujánál elvált tőlök.

- Nem soká maradok.

A két kisgyerek beandalgott a temetőbe. Olvasni még nem tudott egyik se, de azért megtalálták az anyjok sírját.

Álltak. Gondolkodtak: mit is kell cselekedniök? Megszokták, hogy valaki mindig mellettök van s igazgatja a cselekedetüket. De a temetőben nem volt más senki.

Állnak. Néznek.

Szemben velök egy leveletlen vén akácfa. Veréb vagy mi mozog az ágán. Hogy a gyerekeket meglátta, vastagabb ág mögé ugrott, onnan kandikál Jánosra.

János körültekint. A magas sirhalom, a sirkövek...

- Játszunk bujósdit, - mondja megcsillanó szemmel. - Hunyd be a szemed. Olvass húszig. Akkor már kereshetsz.

S a puha földben elosont, elbujt a harmadik sirhalom köve mögé. Meglapult.

Péter kinyitotta a szemét. Pillogott. Tűnődve nézett körül. Rátenyerelt az anyja sirhalmára, s a tulsó felére kandikált.

- Ejnye! - mondta vigan - hova bujhattál ilyen hamar?

Az anyja mosolygott lenn a sirban.

III.

A hó elmúlt. Hova lett az a sok fehérség? Isten tudja. A fák ágain zöld levelek jelentek meg. Fűvek és virágok kibujtak a föld alól, és szétteregették apró, gyöngye leveleiket. Minden sütkezett a fényes, langyos napsugárban.

Megérkezett Misi is, a ház gólyája. Két hosszú lábát elnyujtva kerengett ide-oda a ház fölött, és a szárnyával csapkodva szökdelt az udvaron. Kelepelt, táncolt. Pulyka-Szabó Örszi is átnézett a kerítésen, és nevette a gólyát, amint körtáncot járt a bolond!

De íme a ház tetején is áll egy gólya. Misi másodmagával tért vissza az idegenországból. Az új gólya bátortalanul álldogál ottan, s idegenül nézi a magasból, hogyan köszöntgeti a Misi Pöhölyéket, meg a Szabó Örszit, meg a tyúkokat, kakasokat, récéket egyenkint.

Szabó Örszi fölmosolyog rá:

- Pajtást hozott a gólya!

Pöhöly-apa is fölpillant az új gólyára. Nézi figyelmesen.

- Nem pajtás az Örszi: feleség.

A Misi gólya tavaly került a házhoz. Egy este kinosan csapkodó repüléssel beesett az udvarra, és ott vergődött a boldogtalan. Az egyik szárnya véres volt. Valami gonosz vadász meglőtte. Bizonyosan úr volt az a vadász. Szegény ember nem lövi meg a gólyát. Mert a gólya jó madár. Áldás a házon. Ahová fészket rak, oda nem üt a mennykő.

Pöhöly-apa bekötötte a gólya szárnyát puha vászon-rongygyal. A gólya ott maradt az udvaron. Lassankint megbarátkozott minden házi állattal, (csak a macskával nem) és méltósággal uralkodott a baromfiakon.

A gólyát Misinek nevezték el, mert hasonlított a Kömley báró német inasához, akinek éppen olyan vékony hosszú volt a lába, és olyan piros hosszú az orra.

Mikor aztán az őszi égen megjelentek az utazó gólya-seregek, Misi mindig a magasba nézett. Egyszer aztán széjjel vetette a szárnyát, és az udvaron fölkanyarodott, - fölrepült.

Néztek utána, hogy csakugyan elmegy-e? Misi szállt, szállt egyre följebb, egyre szélesebb karajokban föl magasra. Már csaknem a felhőket elérte. Akkor kiterjesztette a két szárnyát; a nyakát előre kinyújtotta, a két lábát hátra. Olyan volt, mintha úszna a levegőben. S elúszott messze, messze, az egyik gólyakaraván után, s velők múlt tova a kéklő messzeségben.

- Hátha házastársak, - mondotta Pöhöly-apa, - tőszök föl nekik egy rossz kereket. Maradjanak itten.

Bement a színbe: előhozott onnan egy abroncsa-romlott régi rossz kereket. Fölvitte létrán a háznak a kert felől való ormára, és megerősítette ottan.

Misi majd megbolondult örömeiben, olyan körtáncot járt az udvaron.

Pöhöly-apa beletörülte a porszennyet a kötényébe.

- Délután kimegyek szántani, - mondotta. - Rád biznám addig a gyerekeket Örzi.

- Jó, - felelte Szabó Örzi, - majd édősanyám möglösz velők. Mert én is kimögyök ma. A Lapos-dűlőre. Ültetők egy kis kukoricát. Jobb is lönne tán, ha kihozná kend magával a gyereköket. Jánoska hadd szántson kenddel, Pétörke meg majd eljátszadozik énmellettem.

A nap sugarai melegen omlottak alá a magasból. Pöhöly-apa befogta a lovat az ekébe; az ekét fölfordította. Rátette a szűrét, a szűrre Péterkét. Jánoska az apja mellett mendegélt, és pattogott az ostorral.

Már akkor Szabó Örzi künn volt. Az árokparton a friss fűből heverőhelyet csinált a két gyereknek, s virágot is szedett nekik. Megcsókolta mind a kettőt, és Péterkét az ölébe vette. Megmutatta neki, hogyan lehet a szép sárga pitypang-virágból láncot csinálni.

A réten egy kis csikó futkosott föl és alá, s nagyokat szökött olykor. A két gyerek is szaladgált. Az arcuk kipirult. A levegőben egy fecske szállongott. János rákezde:

*Fecskét látok
Szeplőt hányok
Selymet gombolyítok.*

Pöhöly-apa ezalatt egyik barázdát a másik után hasította. Az eke vasa olykor vakítóan csillámlott ki a fekete földből. A Szegfű dologértő lassúsággal húzta az ekét. Csendes volt a táj. Szabó Örzi a szomszédos földön hajladozva vetette a kukoricát. Kék ruha volt rajta, piros kendő a fején. Olykor-olykor odament a két gyerekhez, és játszott velők. Egyszer nagy csigát vitt nekik, és megtanította őket, hogyan lehet a csigát kicsalogatni a házából:

*Csiga, csiga gyere ki!
Jó kalács van ideki.*

Egyszer csak kidugta a csiga a két szarvacskáját. Kinézett az ablakon. A föld nem termett annál bolondabb csigát! Jobbra-balra mászkált a fűszálakon: kereste a kalácsot mindenfelé.

A szántóföldnek nedves illata föl-föláramlott olykor a levegőbe, s odahallatszott hozzájuk Pöhöly-apának a szelid biztatása:

- Gyi Szegfű, gyi!

De nini elborult az ég. Hamuszinü felhők tolonganak egymásra a magasságban. A fecskék nagy kanyarulatokban szálldosnak: Az ég megdördül. Az Istennek tüzes nyila általcikázik a felhőkön. Egy földet rendítő harsanás, dörgés, s a következő percekben már zuhog a zápor.

A vadkörtefa alá vonultak. Szabó Örzse magára borította a felső szoknyáját. A két gyereket is betakarta, mint ahogy a tyúk a szárnya alá szedi a csibéket.

- Jézus segíts! - fohászkodott halkán minden villámláskor.

Pöhöly-apa az ekére ült. A szűrét kifordította. Pipázott. Nem szólt egy szót sem. Csöndes, kifejezéstartan arccal nézte, hogyan megvannak a gyerekek az Örsze szárnyai alatt.

*

Másnap megint kimentek szántani. A napfény az eső után nagyot nevelt a füveken. Enyhe tavaszi idő járt. A fű fölött cserebogarak szállongtak.

A két gyerek otthagya az apját. Szabó Örsét kísérték a vetésben.

Azután elfáradtak. Ledültek az apjuk szűrére. A szűrőn két fakó tulipán volt. Nem igazi tulipán, csak amilyen a szűrőkön szokott lenni.

- Ez is virág, - mondotta János.

Azzal ráhajtotta az arcát a tulipánra, és elaludt.

- Ez is virág, - mondotta Péterke a másik tulipánra.

És ő meg azon aludt el.

János arra ébredt föl, hogy harangoznak.

Fölnyitotta a szemét. Az égboltozatnak hamvadozó veres tűzét látta. A szántóföld szélén ott állt az apja. A fején nem volt kalap. A kezét egybekulcsolva imádkozott. És mellette állott Szabó Örsze. Az is imádkozott.

A távoli harangszó hullámos zenéje áthömpölygött a földeken. Egyszer csak elhallgatott a harang, s tompa lassan elenyésző döngés hallatszott még sokáig utána.

János tekintete ismét az apjára és Szabó Örsére fordult.

Akkor is egymás mellett állottak, csendben és mozdulatlanul.

És fogták egymásnak a kezét.

És egymás szemébe néztek, szeliden, barátságosan és komolyan.

IV.

A falu már sötét és csöndes. Alig kilenc óra pedig, s már nyugodni hajlott minden. Mintha a fák is álomban volnának; a fák, a házak, az ólak, hidak, sövények, mindenek aludnának. Csak a magas jegenyefák állnak ébren-formán. Mint a tábori örök, mozdulatlanul álldogáló óriás sovány örök.

De okos rend, hogy ilyen hamar nyugvásra tér az ember. Mert drága a petróleum. Elég ha egy ember virraszt a faluban, a bakter. Ámbátor az sincs mindig ébren. A kilencet, tizet csak elkiáltja, de már a többi ritkán. Kit is érdekelne; hogy hány az óra, mikor alszunk?

Hát mondom csönd volt, sötét és csillagos éjszaka a faluban.

S ime a nagy csöndben megsíramlik a lélekharang:

Klinklinklin...

A falu megmozdul. Ablakok, kapuk nyiladoznak. Az ablakokban és kapukban árnyékok jelennek meg. Az utcán végigfut egy asszony.

- Te vagy Böske?
- Én vagyok, Rozi.
- Ki halt meg?
- Pöhöly Máté.
- Pöhöly Máté?
- Az. Az Isten nyugtassa.

*

Pöhöly Máté ott fekszik a kocsiján végignyújtózva. Emberek, asszonyok, lámpással, gyertyával állnak körülötte. A pitykés dolmány van rajta. A ruhája poros. A felesége jajgatva beszéli, hogy bent jártak a városban a szolgabírónál, és hogy az ura, mikor kilépett az ajtón, csak egyet fordult és végigesett a tornácon, mint valami zsák.

A kocsi mellett ott áll a két gyerek: János meg Péter. Kifutottak a kocsi zörgésére: hogy mit hoztak nekik a városból?

Az anyjuk sirását hallják. Az apjuk mozdulatlanságát látják. János belefogódzik a kasba, és nézi, bámulja az apját.

A mellében csaknem eláll a lélekzet.

Péterke halkán megszólal:

- Ni milyen fényes édesapánk patkója.

*

Míg Pöhöly Mátét hidegágyra teszik, a bakter a másik szobában papirost egyenget az asztalra. A tintát leveszik a mestergerendáról, és fölereszti vízzel. A bakter megnyalazza az ujját, s elcsípi a hamvát a gyertyának. S neki könyököl: írja a következő okiratot:

HALOTTKÉMI JELENTÉS.

A halott neve: *Pöhöly Máté bíró.*

Születési helye: *Itt.*

Kora: *50 esztendő.*

Foglalkozása: *paraszt.*

Családi állapota: *150 hold.*

A betegség neve: *hörtelen történt.*

A halál oka: *gutta ütés.*

Az özvegyet ekközben buzgón locsolgatják az asszonyok gyöngyvirág-ecettel.

- Ne ríjj Örzse lelkem! Isten akarta így. Az Isten jó.

De azért az Örzse rítt keservesen.

*

Máté kiterítve fekszik. Mellette gyertyák égnek. A gyertyák viaszszagot lehelnek. A halál árnyéka leng a ház körül.

Az asszonyok siráncokztak ott még kasideig. Az öreg Pulyka-Szabóné még azt is elírta, hogy:

- Jaj, a tejfölös lángost reggel hogyan dicsérted édös fiam!

Azután a virrasztók magukra maradtak.

Mikor azt mondom: *virrasztók*, mindenki tudhatja, hogy Keresztes Nagy Imre, meg Ádám csizmadia meg a bakter említődik.

Az öreg Keresztes Nagy Imre a legájtatosabb ember a faluban: annak az imádsága legjobban felhat az egekbe. Nem mindig volt ő ilyen. Fiatal korában nem egyszer végigverte az egész falut, vagy őt az egész falu. De ennek is megvolt az oka. Az orvos ugyanis a katonasorozáson ránézett Imrére, és szólt a tiszteknek:

- Érdekes fej; olyan mint az orangutáné.

Imre nem értette, hogy mit mondott az orvos. Azt vélte, hogy megdicsérték. Büszke lett a fejére. Hetykén járt, és ha bort ivott, belekötött az élőfába is.

Hanem aztán vén korára megfordította az Isten a szívét: megalázatosodott. Most már templomos ember. Nincs baja senkivel, legfeljebb a köszvényével, amely időnkint elnehezíti mind a két lábát.

Ádám csizmadia szintén jeles ember. Az ő éneklése csöndes időben két mérföldnyire is elhallatszik. Nincs is másnak helye a kántor mellett, csak neki. Szürke Kossuth-szakála méltósággal emelkedik az orgona fölé, mikor a magas hangokban jár az ének. Olyankor a szemét is behunyja, mint a kakas, mikor kukorikol.

A harmadik virrasztó maga a bakter. Annak már a hivatalával jár, hogy a virrasztók közt üljön.

Mikor az utolsó halottnéző is elkopogott, a csizmadia egyet köszörül a torkán, s ájtatos kacskaringózással rákezd:

*Óh emberi gyarló nemzetség,
Minden dolgod csak hívság, kétség!
Kiben bízol: arany és ezüst,
Elenyésznek majdan, mint a füst.
Mint Absolon légy bár oly csinos,
Mint pünkösdi rózsa oly piros,
Mit használ, ha majdan lekaszál,
Földbe ejt a kegyetlen halál.*

Keresztes Nagy Imre mély brúgó hangon kíséri az éneket, a bakter pedig ezidő alatt asztalt rak. A fűrészelő bak, meg a konyhából behozott gyuródeszka az asztal.

A csizmadia éneklés közben előhuzza a kabátja zsebéből a pipáját. Lassu és jártas mozdulatokkal tömögeti. Mikor az éneknek a tizedik strófája is véget ért, rágyujt.

A bakter zöldmázás pálinkás korsót emel ki a szoba-zug homályából. Előbb maga iszik, azután a csizmadiának nyújtja. S ő is elővonja bőszáru csizmájából a makrapipát.

Keresztes ezalatt hangosan és kegyes komolysággal mormogja egyik miatyánkot a másik után.

A halott fekszik csöndesen.

A virrasztók a deszka-asztalka köré ülnek. A bakter kártyát von elő a ködmen-zsebből. Oszt. Keresztes az imádságot duruzsolva nézegeti a kopott kártyákat. Máriást játszanak. A Máriás kegyes játék, mint a nevéből is kitetszik, és okos játék. Aki nyer, az húz ennekutána a korsóból.

Egyébként nem beszélnek, csak a Keresztes imádkozása hallatszik:

- Miatyánk ki vagy a mennyégben... Makk az adutt!... Szenteltessék a te neved... Meg köllene ezt a filkót pelejbászolni. Egybetévesztjük az alsóval... Jöjjön el a te országod... - nohát.

A halott fekszik csöndesen.

A bakter szerencsével játszik: Már egy órája, hogy nem jutott más szájára a korsó.

A csizmadia mérgesen szivja a pipáját. Keresztes pedig a fejét komoran himbálva imádkozik.

- Hol a zöggyesznó? - mondja hirtelen abbahagyva az imádságot.

- Nálam nincs, - feleli sötét-komolyan a csizmadia.

A bakter is rázza a fejét:

- Nálam sincsen.

Összeforgatják a kártyákat. Meg is olvassák. A kártya harminckettő, de a zölddisznó nincs közte.

- Hogy a fenébe lehet ez? - tűnődik a csizmadia.

A vén Keresztes hátrább rántja a székét, és gyanakodva néz a bakternak a csizmájára.

- Le azt a csizmát!

A bakter tiltakozik. Azonban a csizmadia gyors kézzel kap a bakternak a csizmájára. Lerántja.

A csizma tele van szalmával. Mi egyébbel is volna tele? mikor falun szalmából van a fuszekli. Egy üveg-sótartó kifordul a szalmából, - lelke rajta, hogy hol vette, - hanem a zölddisznó nem találta.

- Le a másikat is! - dörgi Keresztes.

Azonban akkor már a bakter is áll, és boszusan hadonász.

- Nem engedöm!

Nyomott csöndesség, mint a villám és dörgés között. A csizmadia bizonyára így állva is lerántaná a gyanus csizmát a bakter lábáról, ha az említett lélekzetvételnél csöndességben egy mély és nehéz sóhaj nem hallatszanék.

A halott a hideg ágyon félig fölemelkedik. Rájok mereszti a szemét.

*

Hát bizony az úgy történt, hogy Máté gazda két esküttel meg a feleségével a városba ment. Több ügy közt fegyver-engedelmet is kért volna a szolgabírótól.

A szolgabíró, valami gögös fiatal ember, le sem ültette. Csak álltak az ajtószögletében. A szolgabíró nyugodtan pörccögtette a tollát valami papiroson.

Máté röstelkedett. A birói-méltóság dagadozni kezdett a mellében. Mit szól a két eskütt, ha azt látja, hogy koldusként bánnak a birójukkal?

- Tekintetes szolgabíró úr, - kezdte újra a szót.

- Fogja be a száját! - rivalt rá a szolgabíró.

És tovább pörccögtette a tollát a papiroson.

- Kérem, - mondotta Pöhöly Máté haragtól remegve, - én is bíró vagyok. Nem pénzér szolgállok...

A szolgabíró idegesen kapta föl a fejét. A hajdujára pillantott:

- Dobd ki a parasztot!

Hát ettől fordult meg Mátéban az élet.

Amint a virrasztók egymás hegyin-hátán elrobogtak, Máté gazda a mestergerendára fordította a tekintetét. Hosszan és figyelemmel nézte azt. Azután az állához nyult. Lehúzta a fejéről a kendőt.

Megnézte.

Eldobta.

És komoran duhogott:

- Urat nevelek a fiamból.

*

Aznaptól kezdve a János gyereket iftyúrnak nevezték a faluban.

V.

Milyen furcsa, ha delet harangoznak, aztán nincsen ebéd.

János az iskolában ült. Egyedül ült ottan. Nyáron ki is volna még más az iskolában? hiszen más gyerek nem nevelődik úrnak. Más gyerekek elég, ha írni, meg olvasni tud, aztán élhet kedve szerint. A föld terem neki kenyeret; a disznó növeszt neki szalonnát; a sok szür, meg a suba közül, ami készül a világon, neki is jut egy-egy. És másra nincs is szükség; legfeljebb télen egy pár csizmára, amit kölcsön is kaphat, ha valahová menni akar.

De Jánosból úr lesz. Az úrság pedig azon kezdődik, hogy az ember tudja a *menzát*.

Mi az a *menza*?

Rugja meg a bagoly, aki kitalálta, mert annyit tesz az, hogy *asztal*. Aztán hol *m*-et, hol *e*-t kell ragasztani hozzá, hogy értelme legyen. Furcsa nép volt az a latin, de nem okos! Miért raktak a latinok mindenre más nevet? Hát nem könnyebb-e azt mondani: *asztal*, mint azt, hogy *menza*? Persze ezt azért találták ki, hogy ne lehessen úr mindenkiből. Bárcsak ne is lenne úr senki a világon!

Az ablakok nyitva vannak nyáron. Az utcáról behallatszik a lovazó gyermekek boldog lármája. Azok lovazhatnak. Azoknak nem kell tudniuk, hogy a latinok hogyan mondták az asztalt. A kert felől csendes a világ. Csupán a méhek zümmögnek. Zimmegnek, zümmögnek. Elkerिंगőznek az ablak előtt. És mintha segíteni akarnának Jánosnak, ők is azt zümmögik:

..... *menza*

..... *menze*

..... *menza*

János azonban most már inkább a magyar menzára gondol, mint a latinra. A világ minden tudományánál mélyebben érdekli az a kérdés, hogy vajjon mit főztek otthon?

Ha az apja nem akarná, hogy ő úr legyen, most otthon ülhetne.

A kert kavicsos útján lépések hersegnek.

Vagy Juliska, vagy a mester úr, - gondolja János.

És a fejét a két tenyere közé szorítja: nekibúsultan hajtja a menzákat.

Az ablakban megjelenik egy szőszke leánykafej. Kék szem, vállig érő haj. A hajban egy lenvirágszin selyem-csokor.

- Jancsi! - susog be mosolyogva.

Jancsi felkapja a fejét.

- Apuka lefeküdt. Egy órát alszik. Kinyissam az ajtót?

- Ki!

- Mit adsz?

- Verebet.

- Mikor?

- Délután.

- Bizonyos?

- Bizonyos.

A kulcs egyet fordul, Jancsi kiugrik, mint a kutya a ládából, és haza-gyorsalkodik.

*

Egy szeptemberi napon a szokottnál vastagabban füstölt a Pöhölyék kéménye.

- Viszik az iftyurat a városba, - mondták a faluban.

S valóban János új ruhát kapott azon a napon. A ruha nem volt se piros, se zöld, sem aranyos; egérszín szürke posztóból készült, és a nadrág buggyot vetett a térdén, de azért János megelégedéssel szemlélte.

Az igaz, hogy nem sokáig. Mert az új ruha csak első betűje volt annak a sok mindenféle zavaros írásnak, amely a sorsa könyvéből most zúdul reá. Az iniciálék is mindig szép színesek, de a többi betű már fekete. János fázott. Még csak egy alvás, azután Isten tudja, mi következik? Elviszik őt a városba, messzire, még vasuton is mennek majd. Olyan messze lesz, hogy még karácsonkor se térhet haza.

Lám az öccse, a Péter milyen gondatlan vidámsággal válogatja a tarka babot. Abból nem lesz úr. Annak nem kell tudnia, hogyan nevezik az urak a babot latinul?

János szeretné neki mondani:

- Játszszunk Péterke lovasdit: légy te a pej, én leszek a kocsis.

De érzi, hogy illetlenség volna az efféle játék ezen az utolsó napon, s éppen az új ruhában. Búsan nézeget a lábán szürkellő pötyögős nadrágra. Hova megy az a nadrág? Istenem, hova megy?

*

Utoljára hálanak együtt Péterkével. Az ágy puha és meleg. Péterke már lehunyta a szemét, és édesen aluszik. Az egyik öklöcskét összeszorítja. Bizonyos, hogy a legszebb tarka babok vannak abban. Nem veszi el azt tőled Péterke senki!

János nem tud aludni sokáig. Félkézzel átöleli a Péterke nyakát; az arca a Péterke hajához simul. Holnap már ő is egymagában fekszik, Péterke is. Vajon mit gondol majd Péterke, ha egyedül, egymagában kell hálnia?

Még sötét volt, mikor az anyja gyöngéden megrázogatta a vállát:

- Kelj föl fiam!

Az apja már akkor fönn volt. Az asztalnál ült. Gyertyavilágnál beretválkozott. A szobában csend volt. Künn a sötétben a hajnali harangszó járta a falut. Milyen búsan szól ma a harang! Mintha azt mondaná:

Megy a János...

Megy a János!...

Közben előáll a kocsi is. János kinéz az ablakon, hogy milyen a kocsi, mikor őt szállítják? A kocsi csakaz, amelyik máskor, de mégis zord és ünnepies. A lovak türelmetlenül kapálnak. István mindenek komoly nyugalommal szívja a pipáját.

Péterkét is felköltötték.

- Csókoljátok meg egymást, - mondotta az anyjuk. - Ki tudja mikor látjátok egymást megint? Meg is halhattok.

A két gyerek átölelte egymást, megcsókolta egymást. A vén kakukkóra szomorúan ketyegett:

...Kity-kety. El kell menni! El kell menni!...

- Nesze, - szólt Péterke.

És Jánosnak a markába nyomta a tarka babszemeket.

No Isten veled szép zsúpos hajlék! Nem szaladgál többé János az udvarodon! Isten veled méltóságos vén kútágas! Isten áldjon kis kapu, nagykapu! Isten veled vén lombos eperfa! Isten veletek ti meleg, kis falusi házak! Visszatér-e János valaha vagy talán sohasem?...

Lassankint elmaradt mögöttük a falu. Kiérkeztek az országútra.

A nap is kiemelkedett ekközben az aranyos felhő-ágyából, és két árnyéklovat adott a két igazi lóhoz. Az árnyéklovak a földön oldalt futottak az igazi lovak mellett. Mintha azok is azon dolgoznának, hogy Jánost mentől távolabb vigyék a falutól.

Mikor a dombra érkeztek, János visszafordította a fejét. Nem látszott már más a faluból, csak a torony.

- Mit nézegetsz hátra! - szólt rá az apja. - Előre nézz! Mindig csak előre nézz!

S elővonta a pipáját.

Jánoska behúzózkodott a szűrébe. És előre nézett. De összefolyt a szeme előtt az egész világ.

*

Különös valami az a város! Házon ház, ablakon ablak. Urak nyüzsögnek mindenfelé. Minden házban bolt van és minden boltajtón kép. Az egyik boltajtón egy hosszúorru fehér elefánt látható, meg egy fekete ember. Szörnyűség, micsoda szemeket vet az a fekete ember Jánosra!

Igy nem is tud más nézni, csak Fabay bácsi az öreg csizmadia, aki ezidőtől kezdve havi tíz forintokért második apja lészen Jánosnak.

A városi életnek már a kezdete se volt jó.

- No spektábilisz, - mondotta Fabay bácsi a János fejére téve a kezét, - miből terem a méh?

- Petéből, - feleli János.

- Petéből? Dehogyan petéből fiam. A holt borjuban terem az, meg az orosz-leányban. Avagy nem tanultad-e a Birák könyvében, hogy „midőn Sámson meglátná az oroszleánynak holt testét, íme egy raj méh vala az orosz-leánynak a szájában.”

János hírt se hallotta ennek.

Fabay bácsi tovább kérdezett:

- Hát azt tudod-e mitől fél az oroszleány?

- Semmitől se fél.

- Nem-é? Debizony fél az a szekérsörgéstől is, meg a kakas-kukorikolástól is, meg a majomtól is, a farkastól is. Hát a medve mitől vadul meg?

- A puskától.

- Nem attól bizony fiam, hanem ha fényes rézmedencére néz.

Pöhöly-apa vakargatja a fejét aggodalommal.

Az öreg csizmadia azonban kegyetlen nyugalommal húz egyet hosszan lelógó vékony bajuszán. Oldalt húzza azt. Olyan, mint a fonál. Meglehet, hogy abból húzza ki a kérdéseket.

- Mit tudsz a Julius császár lováról?

- Azt nem tanultam, - feleli János röstelkedve.

- Kár pedig fiam, mert olyan ló nem volt több a világon: megolvashatod a néhai tisztelendő Miskolczy Ferenc könyvében, hogy „annak a lónak az első lábai oly igen szépek voltak, hogy merőben az ember lábaihoz hasonlóknak ítéltettek.”

- Hát te semmit se tudsz! - fakadt ki Pöhöly-apa.

- Nem baj no, - csitította az apát a csizmadia. - Ha mindent tudna, nem kellene iskolába adni. Majd ügyelek én rá, hogy mindent tudjon.

János kikísérte délután az apját a vasúthoz. Gonosz találmány az a vasut: elviszi egyik embert a másiktól, - kietlen messzeségre.

János egyedül maradt a nagy idegen városban. Amint hazafelé botorkált, rendre nézegette az arcokat: nem talál-e ismerőst? Még a doktornak is örült volna, ha látja; de nem látta, pedig az is úr.

Amint a zsebébe mélyeszi a kezét, egyszerre maga elé bámul: kivon a zsebéből öt szem tarka babot. Megbámulja. Aztán visszateszi a zsebébe.

Abban a szobában, ahova szállásolták, még négy másik gyereket is talált. Vidáman csevegtek az asztalnál, a lámpás mellett. Az egyik szivarozott is.

János ráült a maga kis zöld ládájára. Onnan vizsgálta őket. A szivaros gyerek a tudománynak és a hatalomnak félelemre gerjesztő ábrázata volt. Biztos, hogy az őt megüti, amint megpillantja. Ime már rá is emelte a szemét. Fölkél az asztaltól, és hozzásétál.

- Hát te ki vagy? - kérdezte peckesen.

- Pöhöly János, - feleli János aggódó tisztelettel.

S fölkel.

- No ne félj, - mondja amaz fensőséges jóakarattal, - nem vagyok én pedelus. Gyere a többi kutáého’.

János odabátorodik az asztalhoz.

Csudálatos ujságokat beszélnek ott. Hogy t. i. melyik tanár milyen? A *Vaksinak* nem kell kapálni. Az ember ráírja a leckét a mensettájára, és onnan leszitalja. A *Fagyos* a szigorú; de az a jó, hogy nem kíván semmit szóról szóra. A *Kukac* a legkomiszabb; az megvágatja azt, aki nem büflázta be a leckét; az a szerencse, hogy olykor végigmagyarázza az órát. Legderekbabb ember a kis *Nyafi*, az többnyire későn érkezik, s nem buktat meg senkit.

A szivaros gyerek a nagyérdekű tájékoztatások után tótágast állt az asztalon, és felszólította az összes jelenlevőket, hogy csinálják utána, ha tudják.

Későn este feküdtek le. A szivaros a gyertya eloltása után arról beszélt, hogy fürödni viszi őket: ő tudja hol szoktak a diákok, meg hogy csúzlít csinál gumiból, és majd meglátják, hogy eltalálja a verebet. Közbevetőleg megjegyezte, hogy Fabay bácsi fontoskodó számár, amin János ugyancsak elcsodálkozott.

Egy rövidke régi ágyban feküdt. Fáradt volta. Darabig odafülelt még a beszédre, azután a látottak, s hallottak örvénye felsodródott a fejében, s ő megszállt, megkábultan átengedte magát az álomnak.

A szivaros gyerek is ásítózva beszélt már, s lassankint elhallgatott. A kis szobában nem hallatszott más, csak az öt gyermeknek egyenletes halk lélekezése.

Úgy éjfél táján János megmozdult.

- Pétörke! Pétörke! - rebegte álmosan.

És jobbra-balra tapogatott.

A szobában sötétség volt. Nem lehetett látni se jobbra, se balra semmit.

- Pétörke!

- Mi az? Mi bajod? - kérdezte egy gyerekhang a sötétben.

János nem felelt. Visszahanyatlott a vánkosára, s tovább aludt.

VI.

Az iskolában csend volt. A gyerekek meredten ültek. Mintha nem is lélekzenének.

Bodrogi professzornak ugyanis az a furfangos szokása volt, hogy előbb a kérdést vetette fel, és csak annakutána mondta meg, hogy kitől kíván rá feleletet? De ekközben egy két percet várt, s ezalatt a tekintete úgy kóválygott a diáksereg fölött, mint a vércse, mikor lecsapni készül.

- Hol keresztelték meg Vajkot?

A mult órán magyarázta ezt, s még abban az órában el is feledte minden diák. A nevek és dátumok sehogyse ragadnak meg a diáki elmékben. De arra valók az elődök jegyzetei, hogy azokat átolvasták a süldők, s ragasszanak belőle amit csak lehet. János is olvasott, ragasztott otthon, de most, hogy a kérdés elhangzott, megzúdult a feje, - nem emlékezett semmire. A szíve szinte hangosan dobogott. Az iskolát süllyedni érezte maga körül. Nem látott egyebet, csak a Bodrogi professzor két zöld szemét. Azt is úgy látta, mint a háromkirályozó gyerekek csillagát, amely néha egy ölnyre is előre jön, meg visszahúzódik, de mindenképpen félelmetes.

Ne mondja azt senki, hogy az idő folytonosan halad. Az idő néha megáll. Úgy megáll, mint a csökönyös ló.

- Pöhöly János! - szólal meg végre a tanár.

Általános lélekzetvétel, János fölkel. Érzi, hogy nincs feje. Hová lett a feje? Megsemmisült.

Csak nézett bambán. Most szólították fel először. A pillanat súlyos és ünnepi. És íme ő gyámoltalan és néma. Istenem, Istenem! bárcsak soha meg ne keresztelték volna azt a Vajkot!

S e szívet-nyomó pillanatban egy alattomos halk sűgás érkezik hozzá, egy Istenküldötte segítség:

- Vélhetőleg Esztergomban, - sűgja Lázár Náci.

Lázár Náci csupa-ész kis barna gyerek. Mindent tud. Tavaly is az elsőbe járt.

János életre kap. Bátran és kinyújtott nyakkal vágja ki:

- Vélhetőleg Esztergomban.

Áll újra a világ. A nap süt. Az élet kedves. Áldott a jó pajtás!

- Helyes, - mondja a professzor.

És új kérdést vet föl.

De János túl van már a veszedelmen. Örömmel pislog maga elé. A professzor azt mondta: *helyes*. Milyen szépen mondta! Ha ezt az apja hallotta volna! meg Péterke, meg Juliska, meg az egész falu!

*

A kisbíró szokatlanul komoly és méltóságos ábrázattal lépked a házak mellett. A furkósbottal alig legyint hátra a kutyáknak.

Belép a Pöhöly Máté portájára. A pitar előtt van egy pad. Arra leteszi a botját.

- No mi az? - mondja Pöhöly Máté, előkerülve a hátsó udvarból, ahol vermet ás a bérese.

- Levél, - feleli a kisbíró, - lapos levél.

Az oldalán függő tarisznya egy rántással előre kerül. Abba beléereszti a kezét. Jobbra-balra nyulkál benne. Az eresztetre néz.

- Elveszett volna? - kérdi hangosan önmagától.

És meg is felel rá:

- Nem, nem veszett el: ihol vagyon.

S visszatolja oldalra a tarisznyát és a belső zsebébe nyúl: átnyújtja a levelezőlapot.

Pöhöly Máté megnézi a levelezőlapot elől is, hátul is.

- A János irta, - mondja büszkén.

A kisbíró ráint a fejével, és a botjára támaszkodik: várja, hogy a levelet elolvassák.

Pöhöly Máté hangosan, minden szóban megvergődve, olvassa:

Kedves apám ur... (hallod, anyjuk?) ...am tisztetem kendet is, édesanyámat is (Jaj a lelkem! - mondja Pöhölyné a köténye sarkát a szeméhez emelve), meg Péterkét, meg a tanító urat, már megszöktem... (Micsoda? Nem:) megszoktam, és kérdezték is, hogy hol keresztelték Lajost... (Nem:) Vajkot. (Ki az a Vajk? kisbíró. Valami nagy úr lehet.) mondtam, hogy vélhetőleg Esztergomban és dicsért a tanár úr és jó egészséget kívánok Pöhöly János I. gumi (nem gumí, megáll,) gym. tan.

- Mi a csuda lehet az a *I. gymn. tan.*

A kisbíró a vállát vonogatja.

- Talán szomjas a lelkem, - vélekedik Pöhölyné, - jaj, bár adhatnék neki egy pohár mustot.

Ezalatt hire futott a házak között, hogy a faluba levél érkezett. Kihez érkezett a levél? Mit irnak a levélben?

A csizmadia abbahagyta a Gál Antalt érdeklő talpalást, és kiállott a kapuba. Akkor már többen is álltak ottan.

- Pap lesz, - mondotta az öreg Keresztes prófétáló hangon.

Aztán valamennyien a plébánia felé fordultak, mert Pöhöly Máté az ünnepi ruhájában egyenesen arra tartott.

*

Pöhöly Máté a kocsmában ül. Nem szokott ott ülni. Pataky András úgy is néz rá, mintha sohase látta volna. Mert Pataky András mindig ott ül. Csak estefelé megy haza. Harsogón danolja olyankor a Garibáldi nótát:

*Galabárdi, Galabárdi,
Állítja a verbungot...*

Az árkokat az ő boszuságára találták föl. Lehetetlen azok miatt végig fujni a nótát.

Mikor Pöhöly Máté belépett a kocsmába, Pataky András még hallgatva üldögélt a bora mellett, a hosszú X-lábu fenyőasztalnál. Félkönyökre eresztett fejével pipázott. S nézte a felhőket az ablakon át, nézte az italosoknak iránytalan merő nézésével. Egy dongó besétált a kezeszárán, - noha a dongó nem szokott emberre szállani, - az ingeujján meg kísétált. Nem ügyelt rá.

- Egy verdung bort, - mondotta Pöhöly Máté.

És nyomatékosan tette hozzá:

- Vöröset.

Mert a vörös bor két krajcárral árosabb.

A cseléd kiment a pincébe. Máté elővette a makrát. Megtömte. Meggyújtotta. Rákönyökölt az asztalra s vig szemmel pipázott.

Sem az egyik ember nem szólt, sem a másik. Minek is az a sok hiábavaló beszéd!

Pedig már Pataky is hallotta az ujságot. Csak hümmögött rá. Lehet, hogy a fia jutott az eszébe. Egy fia volt. Mindenki tudja, hogy ezelőtt két évvel leszúrták a búcsún. Máig is ül érte Szücs Gergő.

Pöhöly Máté vidáman kortyant a hosszunyakú üvegből, s tovább pipázik.

Előre látható, hogy amikor a pipa kialszik, Pöhöly Máté kopogat az üveg talpával az asztalon, és fizet, és elmegy haza.

Merthiszen nem is egyébért történt a kocsmának a látogatása, hanem hogy ünnepibe volt öltözve, s a pap is jót olvasott ki a levélből. Az ilyesmire áldomásnak kell következnie. Egy verdung vörös bor, azután ballagunk ismét haza, folytatjuk a napnak a munkáját.

De nem így történt az.

Amint a két ember ott egymással szemben ülve pipázik, Pataky egyszer csak ráfordítja a szemét Pöhöly Mátéra. Recsegő hangján rászól:

- No, ezért nem lössz püspök.

És megvetően legyint.

Pöhöly Máté arca elborul. Nagyot pillant. A pipájából dől a füst. Kortyint egyet az üvegéből. De azért csak borús marad az arca. Egyszer csak rácsap az asztalra. Félig fölemelkedik. Rákiált Patakyra:

- Püspök lössz!

Kevélyen és haragosan ereszkedik vissza a lócára. Csaknem hátat fordít Patakynak. Az orcája vörös. Kezének egy rövid mozdulatával a szolgáló felé löki az üres üveget.

- Még!

Pataky faképpel bámul Pöhölyre. Kimeredt szürke szemei mintha üvegből volnának. Előre hajol és érdes hangon ismétli:

- Nem lössz püspök!

S fölkel. Az asztalra tenyerel:

- Nem lössz püspök!

Pöhöly Máté is fölkel. A feje előre nyúlik. Az arca vadharagos.

- Püspök lössz! - ordítja a Pataky szeme közé.

A következő percben az asztal is felborul, Pataky is felborul.

Mikor Pataky eszméltre tér, azt látja, hogy az utcán hever. Négykézlábra igazodik; azután két lábra, és elindul a maga útján, kezének ide oda emelgetésével kíséri a Garibáldi nótát.

Pöhöly Máté egyedül marad a kocsmában. Visszaigazítja az asztalt, a padot is. És leül. Ül kevélyen, diadalmasan, világmegvető nézéssel. Az arca piros. Olykor egyet húz az eléje tett üvegből.

Egyszer csak lekapja a süvegét. A sarokba csapja és nagyot rikkant:

- Cigányt!

VII.

János hét évig nem volt otthon.

Az apja azt akarta, hogy beleszokjon, belenevelődjön az úri ruhába. Meg is változott a fiú. Az arca gyöngye, városi színű; a haja rövidre nyírott; a keze vékony és fehér. Illik neki a kékposztós kispapi reverenda, akárcsak az oltárképből lépett volna ki. Mikor először ment végig a falun, a kis gyerekek hozzászaladtak s kezet csókoltak neki. Az asszonyok pedig megsimították a reverendáját:

- De finom! de puha!

Péter mezítláb és gatyában lépdegelt a bátyja mellett. Tizenhat éves kamasz volt már akkor. Vállas és erős, mint az apja, s olyan magas, mint János. Napon barnult arcáról büszkeség sugárzott, hogy kispap a bátyja. Az úton leszakított az akácfáról két virágfürtöt. Az egyiket a maga kalapja mellé tűzte. A másikat a bátyjának szerette volna adni, de az nem pillantott a virágra. Hát Péternek mást kellett kitalálnia, hogy kedveskedhessen.

- Tudok egy szarkafészket, - mondotta fontoskodva. - Már tollasok.

- Ne bántsuk szegényeket, - felelte János, - inkább a mester úrhoz menjünk.

A mester úr bizony megöregedett a hét esztendő alatt. A felesége halála meg egy nehéz tüdőgyulladás harminc esztendőt vénített rajta. Bizony már nem húzza ki a nyakát a gallérjából, mikor temet. Csak úgy nyugodtan eregeti az éneket, mikor az orgona mellett ül. Ezelőtt hét évvel nem volt egy szál ősz haja sem, ma meg barna nincsen. Fehér a bajusza is.

- Juliska, Juliska! - kiáltott az öregség reszkető hangján. - Gyere csak, ki van itt?

A szobából egy tizenhatéves rózsaszínruhás leányka futott elő. Benzines üveg a kezében. Bizonyosan az apja kabátját tisztogatta vele. Egy pillanatig tétovázva állott meg az ajtóban. A szeme elnyilott. Aztán elmosolyodva nyujtotta a kezét:

- Én megismerem, - szólott, - de... ön... ön megismer-e?

Olyan mellet-szorítón furcsa volt, hogy magázták egymást. Gyerekkorukban tegeződtek.

Péter pirultan állott a tornácon. Nem mert volna bemenni a szobába, ha a mester be nem húzza.

- Gyere, - mondotta az öreg, - ha már itt van a bátyád.

A mester erővel a diványra ültette Jánost. Péter az ajtó mellett a székre ült. Csak a lábujjai érték a tarka posztószél-szőnyeget. És csodálkozva nézett a bátyjára: micsoda úr az, hogy a diványra ültetik!

- Bizony kisasszony, - mondotta János, - ha másutt találkozunk, meg nem ismertem volna.

- Én pedig, - felelte Juliska meleg szembenézéssel, - megismertem volna... önt ezer ember között is.

Pillanatnyi csönd támadt, amibe belehallatszott az utcáról a Garibáldi nóta.

Ezen mindnyájan elmosolyodtak.

- Még mindig korhely az öreg? - kérdezte János.

S az ablakhoz lépett.

S valamennyien az ablakhoz mentek, hogy lássák, amit a János tisztelendő lát. Csak Péter maradt a szoba közepén. Lábujjhegyre állva nézett az utcára a három úri személy háta mögött.

Pataky András csakúgy tántorgott hazafelé, mint azelőtt. A haját, szakálát nem nyiratta azóta. Kalapot nem viselt. Olyan volt a feje, mint valami fehér oroszláné. A keze emelgetésével kísérte a nótát, s nagyokat lódult közben. A kutyája híven ballagott utána. A tántorgásban is hol jobbra, hol balra kísérte a gazdáját; mintha ő is részeg volna.

Egyszer azonban valami csontot vagy kenyérhéjat talál a Maros az úton. Eléje kanyarodik a gazdájának, s a lába közé keveredik. Pataky András uram végigvágódik a porban, s a Garibáldi nóta abbamarad.

A Maros egy-két harapásra belül helyezi a kenyérhéjat. S megtér ismét a gazdájához. Tudja, hogy ott szokott maradni, ahol elbukott, hát szépen odafekszik melléje a fejéhez.

Pataky András azonban korállotta az elbukást. Négykézlábra igazodott, aztán két lábra. Az arca eltorzult. Ahogy a szeme kimeredt, olyan volt, mint a vadketrec oroszlánja mikor a gazdája ostorral lép be hozzá. Fölemelte a botját, s végigvágott a kutyáján.

A Maros kutya kínos sikítással szaladt odább.

- Szegény állat! - sajnálkozott Juliska.

A mester is a fejét rázta:

- Különb gazdád is lehetne.

- De ha egymáshoz tartoznak, - vélekedett János.

Ezalatt a Maros alázatosan sompolygott vissza a gazdája lábához, s a fejét nyöszörögve kérlelőn forgatta Pataky előtt.

Aztán hogy Pataky tovább vonult a kutyájával, Juliska megmutatta Jánosnak a kertet. Az egres-sor végén egy bokor lilium állott. Juliska leszakított egyet.

- Nézze, - szólott, - milyen fehér.

És ahogy a kezében tartotta a liliumot, olyan volt, mint az egyik szentkép a János breviáriumban, ahogy a názáreti Máriát ábrázolta meg azon a képfestő, a názáreti Máriát leánykorában.

*

Pöhöly Máté még a fia hazajövele előtt egy új szobát rakatott a házához. Berendeztette azt a boltossal városiasan. Volt benne divány, íróasztal, az ablakon csipkekárpit és két ágy. Ha a fiát valamelyik barátja meglátogatja, annak is legyen. Hanem János nem akart maga lakni a szobában: háljon ott Péter is.

Az öccsét csakúgy szerette, mint kicsikorában. De már nem járhattak mindig együtt. Péter a gazdaságban foglalatoskodott: aratott az apjával, meg a részes aratókkal. János is vélekedett, hogy megpróbálja, de csak ellegyintették a szavát:

- Nem úrnak való az.

János hát otthon lézengett. Mindennap eljárt a misére, és minisztrált a papnak. Délutánonkint meg eljárt mesteréhez. Igen szerette a régi tanítóját!

Péter persze csak szombatonkint járt haza az aratás idejében. Akkor megfürdött és ott hált a bátyja szobájában.

Egy éjjel arra érez fel, hogy a holdvilág a szemébe süt. Fölnyitja a szemét. Látja, hogy a holdvilág besugárzik az ablakon az íróasztalra is, és hogy a bátyja ott ül. A homlokát a tenyerébe fogja és ír valamit. Az írás csak egy-két minutáig tartott. János ráhajtotta a fejét a két karjára és mozdulatlanul feküdt ott az íróasztalra ráborulva. A fejére rásütött a holdvilág.

- Alszik-e vagy sír? - tünődött Péter.

Fölkelt. Odalopódzott az asztalhoz. A bátyja vállán át elolvasta az írást:

*Holdvilágos csöndes éjjel
Kerül engem az álom.
Mindig te vagy az eszemben,
Szép Juliskám, virágom.*

*Ablakomon szelíd fénynyel
Ezer csillag beragyog.
A te szelíd kék szemedre,
Kék szemedre gondolok.*

Péter kerekre nyílt szemmel nézte az írást, s a bátyját.

Az egyszercsak fölemeli a fejét, és Péterre bámul:

- Hát te mért vagy fenn?

S tenyerét az írásra ejti. Összemarkolja a papirost.

- Azt gondoltam, hogy aludtál, - hebegett Péter. - Fel akartalak költeni.

- Fekszem már, - felelte János.

És összetépte a papirost. Beledobta kályhába.

*

Augusztus is vége felé járt. A gabonát már betakarították. Az utolsó nyári vasárnapon együtt ültek a ház előtt.

Egyszer ahogy elhallgatnak a beszédben, János megérinti a tenyerével az apja karját:

- Valamit szeretnék mondani édesapám. De odabent.

A fiu hangja fojtott volt. Érzett rajta, hogy valami szokatlan a közleni valója. Máté beballagott vele. Leült a diványra. Az állát a botjára támasztotta, és nyugtalanul nézett a fiának az arcára.

A fiu megállott előtte komoran. A karját összefonta.

- Nem akarok pap lenni, - mondotta röviden.

Máté csak bámult rá.

A fiu hevesen, föl és alá járva folytatta:

- Nem születtem papnak! Unom már a tanulást. Minek költene rám többet? Péternek is kell valami. Tanító leszek.

- Mit mondana a falu! - fakadt ki elképedve Pöhöly Máté.

- Bánom is én a falut, - felelte hevesen János. - Nem a falunak élek én, hanem magamnak. Engedelmes fia voltam, apám, mindig. Most már eléggé érett vagyok arra, hogy a magam akaratán járjak. Tanító leszek. Punktum.

Máté gazda meghördült.

- De én meg azt akarom, hogy pap légy!

És ahogy fölemelte a fejét, abban a pillanatban hasonlított Pataky Andráshoz, amikor az a kutájára ütött.

És fölkel.

- Én akarom!

És amikor azt mondta *én*, a mellére csapott.

A fiu dacosan nézett szembe az apjával. Látszott a szemén, hogy el van szánva minden ellenállásra.

Máté gazda látta ezt a nézést. Megkapta a reverendát a fiu nyakán, s megrázta a fiut. Megrázta és a szeme közé dörgött:

- Én az apád vagyok!

Azzal ellökte magától, hogy a fiu a falnak zuhant. Kitaszította az ajtót és elment, mint a mennydörgő zivatar.

János kábultan nézett maga elé. A nyílt ajtón behallatszott hozzá, amint az apja azt mondta az István szolgának, hogy azonnal fogjon kocsiba.

VIII.

Az egész úton hallgattak. Az apa komor volt. A fiu sápadt. A kocsi egyhangu zörgedezéssel haladt az országút fái között. Az István legény néha lebbentett egyet a lovak fölött.

Az országúton két parasztember ballagott szembe velök.

Mind a kettő megállott. Utána néztek a kocsinak.

- Kispap, - mondta az egyik.

- Beteg, - vélekedett a másik.

A kocsi pedig ment-ment az országúton tovább. Vitte a kékreverendás kispapot. Belevitte a vörös alkonyatba, bele a fekete estébe.

Végre megállottak a Cincogó előtt. Régi csárda az. Szoba is van benne. A szoba ma Jánosé lesz, mert Jánosból még püspök is lehet. Az apja pedig kint fog hálni a kocsin, mert őbelőle nem lesz püspök soha.

- Vacsorát! - rendelkezett röviden Pöhöly Máté.

A kocsmáros, - egy balszemmel pislogó göndör keleti, - ismeri már őket. Tudja, hogy csak egy vacsora kell. Pöhöly Máténak a tarisznyájában van a vacsorája.

Míg a kocsmáros künn jár, Pöhöly Máté belenyul az ingébe, a nyaka alá, s kihúz onnan egy zacskót. A zacskóban bugyelláris van, a bugyellárisban pedig bankó. Pöhöly Máté előválaszt egy százast és odatulja fiának. Fizessen az. Lássák, hogy úr.

János tisztelendő egykedvűen nyúl a százasért. Begyűri a belső zsebébe. A vacsora végén cigarettát vesz elő. Rágyujt. A gerendára méléz. Füstölget.

Pöhöly Máté odakocintja akkor a poharát a János poharához, s megszólal gyöngéden és melegen:

- Igyál fiam.

Ez volt az első szava fiához, mióta megrázta.

János nem engedett föl. Hideg, fáradt arccal ivott. Aztán féloldalt könyökölve nézte tovább merően, gondolkodva a mestergerendát.

Pöhöly Máté is pipára gyujtott, és szintén felkönyökölve eregette a füstöt. A szeme szögletéből olykor a fiára pillantott.

Igy üldögéltek ott.

A kocsmáros a söntés sarkához támaszkodva szívta a hosszú száru selmecit, s hogy a vendégei hallgattak, beszédet kezdett velök:

- Volt-e jó termés Máté gazda?

És pislogott a balszemével.

Pöhöly Máté csak hosszú hallgatás után felelt reá:

- Volt.

A kocsmáros megértette, hogy a vendégei otthon hagyták a jókedvüket. Ásitott, hogy csaknem széjjelment tőle a feje. Azután befordult a söntésbe, és a faggyúgyertyához hajolt: olvasta a pénzét.

- Lefekszem, - szólalt meg végre János.

S fölkel.

Ez volt az első szava, mióta az apja megrázta.

Lehajolt az apjához, és megcsókolta annak az arcát.

S kiment.

Pöhöly Máté összevont szemöldökkel nézett az előtte álló gyertya lángjába. Az ő familiájában nem szoktak mindennap csókolódzni.

Ott tűnődött, gondolkodott. Ivott olykor egy kortyot s megint csak gondolkodott. Ki tudja meddig gondolkodott volna ott, ha egyszer csak be nem lép az István. (Egy vasszögbajszu nagyfejű vén legény. Gyerekkorától szolgálja Pöhöly Mátét.)

- Betöttem, - mondja hüvelykujjával oldalt intve.

Pöhöly Máté megfordul.

- Mi az?

- Betöttem, - ismétli István, - különben még ellopja valaki.

- Miről beszélsz?

- Mirül beszélök? Hát mirül beszélnék: a reberendárúl.

- Micsoda reverendárúl?

- Micsoda reberendárúl? Hát micsoda reberendárúl? A tisztelendő úr reberendájárúl.

Aztán, hogy Pöhöly Máté leesett állal bámult rá, hát ő is rábámult Pöhöly Mátéra.

- Mi? - kiáltotta Pöhöly Máté.

István vállat vont, s mentegetődző hangon felelt:

- Nem tudom mi jutott az eszébe: azt mondta, hogy lovagol egyet. Mondtam hogy fáradt a ló...

Pöhöly Máté meghördült:

- Elmönt?

- El.

Pöhöly Máté az ég felé emelte borzas ősz fejét, mintha kiáltani akart volna.

De nem kiáltott csak hörgött, mint az állat.

IX.

...Éjfélután egy óra lehetett, mikor János visszaérkezett a faluba.

A falu csöndes volt és holdas. A torony árnyéka hosszú fekete szőnyegként nyúlt keresztül a homokos úton. A ló átugrotta. Azt gondolta, hogy árok.

János a templom árnyékába vezette a lovát. Megkötötte a néhai Kömley báró keresztjéhez. Hadd legeljen.

Az éjszaka világos volt. Csak egy vékony felhőfátyol terült el hosszan az ég alján, mintha a holdnak elhagyott fátyola volna. Az augusztusi csillagok szeliden pislogtak.

János várakozott. A hold megtalálta a fátyolát és beleburkolódzott. Akkor árnyék borult az útra is, amely a templomtól a kántorházhoz viszen.

János odaballagott.

Fölmászott a kerítésre.

Hallgatódzott.

Semmi nesz. Csak az öreg Keresztes kakasa kukorit egyet álmosan, valamelyik távolsótló eperfán.

Aztán újra csendes az éjszaka.

János átsiet a kerten, és a szélső ablak alatt a padra áll. Halkan kopog az üvegen.

Egy perc múlva megjelenik ott a Juliska bontott haju szőke feje. Az ablak kinyílik.

János megfogja az ablak-nyitó kezet, és nem bocsátja el a tenyere alól.

- Juliska, - mondja halkan, és szívdobogás minden szava, - letettem a reverendát. Elváltam az apámtól.

- Haraggal?

- Nem: szeretettel. És most búcsúzunk kis virágom. Óh ha együtt mehetnénk, mint két szálló galamb...

- Ha együtt itt-maradhatnánk.

- Érted megyek el, érted jövök vissza. Talán egy év múlva.

- Egy év!...

- Egy örökkévalóság! De azalatt megbirkózok a pedagógiával. Apám is hozzászokik ahhoz a gondolathoz, hogy tanító legyek. Jobb szerettem volna itthon tanulgatni, dehát apám... ő is akaratos, én meg a fia vagyok...

- Dehát hogy élsz meg? Miből élsz meg? Várj: nekem van egynehány forintom...

- Nem, nem fogadom el. Van pénzem elég, sok is. Félévig is elég. Semmit se kívánok, csak azt az egyet, hogy hű maradj hozzám.

- Micsoda beszéd ez János?

- ...hogya ha netalántán megkér valaki...

- János... János...

A fiú ráhajtotta az arcát a Juliska kezére.

- Te kedves! Te angyal!

Juliska gyöngéden megsimogatta a fiatal ember fejét.

- Te kedves, te hős...

- Nem feledsz el?

- Mindig rád gondolok.

Átölelte a János nyakát és megcsókolták egymást, miközben könny áztatta az arcukat.

- Áldjon meg az Isten!

- Áldjon meg az Isten!

Mikor a hajnal lilaszínű szürkésege földerengett az égen, János már messzejárt a falujától. Valami nagy mezőn ballagdált a lova. Gilice-bokrok piroslottak itt-ott. Gyöngye szél rázogatta a gyalogbodzát. Aztán a szél megerősödött. János arra ocsúdott föl a gondolataiból, mikor a lova egy előtte elguruló ördögszekértől visszatorpant.

János megállította a lovat és nyakára veregetett.

A ló megcsillapodott. János utána mélézött az ördögszekérnek, amit láthatatlan kezekkel mozgatott, hempergetett ide-oda a szél; s az meg gurult, gurult, futott által a mezőn a hepehupás gyepeken, mignem a földnek szürke sötét párázatában elveszett.

X.

János eladta a lovát az egyik vasuti állomáson. Nem könnyen adta el, de olcsón. Írás nélkül járó lónak ne nézd az árát.

Délre járt az idő, mikor János a fővárosba érkezett és megindult befelé. Mennyi ház! és mennyi ember! S minden ház bolt, és minden ember idegen. Ő mindenkit megnéz: őt nem nézi meg senki. Ebben az órában nem gondolt haza, és nem gondolkodott semmiről. A sok nyüzsgő ember, a sok lóvonatu kocsí, bérkocsi elkábította.

Egy kékruhás munkást megszólított, hogy merre talál valami fogadót? A munkás ránézett, vállat vont:

- Mindenütt.

S tovább ment.

- Ejnye de barátságtalan ember! - gondolja János.

Egy ott álldogáló hordár készségesen ajánlkozik, hogy elvezeti a Hattyúba.

- Ez már derék ember, - gondolja János.

Mikor a fogadó kapujához érnek, János megköszöni a szíveségét, és be akar menni, azonban a hordár utána szól:

- Kérem, kérem...

És a tenyerét tartja.

- Ejnye de szemtelen! - gondolja János.

*

Egy hónap nem telt belé, János már megszokta a fővárosnak örökös morajlását és ember-sokaságát.

Csak a kövek között nem szeretett lenni. Valahányszor a nap sütött, lesietett az utcára és őgyelgett.

Kedve telt abban, hogy a kirakatokat meg az arcokat nézte. Az arcok is kirakatok.

A Hatvani-útcán egy karcsu kis barna kirakat jött vele szembe.

Tegethof-szatinba volt öltözve, s katonás járással sétált. Tetszett Jánosnak.

Egyszer csak a leány megfordul és visszatér. János akkor jobban megnézi. Fekete szem, bársonyos fehér arc. Mintha remekbe alkotta volna a Teremtő!

A leány is rápillantott Jánosra. A tekintete hideg volt. János mégis fölmelegedett tőle.

Ejnye de furcsa! - gondolta.

Megfordult és utána nézett. Egész délután az a leány forgott az elméjében.

Másnap ismét a Hatvani-útcára ment sétálni. Összerezzen, mikor a leányt meglátta. Ujra megbámulta. S hogy a leány elhaladt mellette, követte őt.

Mért követte? Nem volt semmi célja. Láthatatlan kötelek vonták utána. Gyönyörködött a járásában, a hátraomló fekete hajában, a szoknyája hullámlásában, formás kis gömbölyű bokáiban.

János akkor tizenhét éves volt. Ebben a korban gyakran vonják az embert a láthatatlan kötelek!

A leány befordult az Újvilág-utcába, és az Aranyas kapuja alatt tűnt el.

János oda is bement. Belépett az ebédlőbe. Ott nem volt senki. A kiskelner egy ásitást veregetett el a száján, aztán Jánoshoz lépdelt:

- Mit parancsol?

- Sört, egy pohárral.

Valami szokatlan bágyadtság lepte meg. Minek jött ő ide? Bolondság, amit cselekszik. Hát megfeledkezett-e az ő szelid, kékszemű Juliskájáról?

Talán Juliska is épp e pillanatban gondol reá. A kis diófa asztal mellett varr, és az öltések között azt mondja magában: Hol vagy én kedvesem? Gondolsz-e rám én szerelmesem?

János elérzékenyedett, és fölkel az asztaltól, hogy elmegy. Akkor egy sárgakabátos gömbölyű képű barna fiatal ember lépett be az ajtón, és nagy szervuszszal a János vállára csapott.

János egy kispap társát látta maga előtt: Lázár Nácit.

- Szervusz! - kiáltott örömmel. - Te vagy?

- Persze, hogy én vagyok. Megismertelek az ablakon át.

- Hogy kerülsz ide? - kérdezték egyszerre mind a ketten.

- Én itt lakom már egy hét óta, - felelte Lázár.

- Én meg egy hónap óta.

- No ez pompás! Nekünk sok mondani valónk lesz egymásnak. Bort fiu! Villányit!

És leült János mellé.

Péter-Pálkor kék reverendában váltak el egymástól. Egyikük se gondolta, hogy világi öltözetben találkoznak, s éppen Budapesten.

- Hogy kerülsz ide? - kérdezte Lázár.

- Megszöktem, - feleli a söréből kortyintva János. - Tudod, hogy az apám láncon tartott. Hát te?

- Én is úgy szöktem meg.

- Szervusz!

Mosolyogtak. Kocintottak. János fölvette a Lázár szivarját, és annak tüzénél ő is rágyújtott.

- Mi leszel? - kérdezte jókedvűen.

- Jogász. Hát te?

- Én tanító leszek.

- Tanító?

- Az. Tudom, hogy nem sokat ér, de nekem éppen jó. Egy év múlva álláson vagyok. De hát ni: te miért ugrottál ki a reverendából?

- Meggondoltam barátom. Minek komédiázzak. Én nem tudom gyémántgyűrűvel gesztikulálva hirdetni az evangéliumi szegénységet. Ha pap lennék, a koldusokat kellene az ágyamba fektetnem és a vándorló legényekkel kellene ebédelnem. A lelkiismeretem kényszerítene rá, hogy én legyek a községemben a legszegényebb, amilyen Jézus volt. A Mester nem gyűjtött tájtékpipákat és tallérokat, s nem beszélt latinul; nem méltóságoltatta magát; nem viselt aranyláncot; nem hagyta temetetlenül a halottat, míg a stólát le nem fizetik érte; sattöbbi, sattöbbi. Mutass nekem egyetlen papot, akit Krisztus megölelne!

A szivarját a sarokba csapta, és haragosan összefonta a karját.

- Nono, - felelte mosolyogva János, - Jézus isten volt. A papok nem istenek.

- De ha arra vállalkoznak...

János vállat vont.

- Nem fogad evangéliumi szegénységet, csak a barát. Az is megbánja. Szegénynek nehéz lenni, ha nem muszáj.

- Hát te mentegeted a papokat? Nem értelek. Hát akkor minek léptél ki?

- Minek? Hm. Hát te?

- Én? Hát... izé...

- Lány miatt.

Lázár elmosolyodott, vállat rántott.

- Hát persze. De valld meg, hogy te is.

- Hát én is.

- No és, hol a tied.

- Hol volna? Otthon az apjánál. És a tied?

- Az enyém itt van.

János elbámolt.

Lázár másik szivarra gyújtott.

- Az nem közönséges leány. Csupa ész, csupa élet! Egy kasznárnak a leánya. Gyermekkorom óta ismerem.

- Éppugy, mint én.

- Amint én nőttem, úgy nőtt bennem a vonzalom is a leány iránt. Mindig ő forgott az eszemben. Láttam, hogy papnak csak az való, akinek Katicája nincsen.

- Épp ez az én történetem is. Csakhogy az én Katicámat Juliskának hívják.

- A nyáron aztán azt mondtam neki: Kedves kis bogaram, a haldoklás nem lehet oly nehéz, mint az a gondolat, hogy én pap leszek, maga pedig máshoz megy feleségül. Sirt. Én is sirtam.

- Ugyanigy volt. No aztán, mi történt?

- Az, hogy azt mondtam neki: jöjjön velem. Ha apámtól pénzt kapok, gondoltam, akkor elvégzem a jogot, ha pedig nem, akkor valami állást keresek.

- És elhoztad magaddal?

- Elhoztam. Kapok az apámtól havonként hatvan forintot.

- És a leány szülei?

- Nem tudják, hogy én szöktettem el. Katica irt nekik, hogy ne aggódjanak, egészséges.

János életében először érezte, mi az irigység.

- E szerint ő feleséged?

- A természet törvényei szerint.

- Ez elég?

- Nekünk elég. Vagy azt hiszed jobban szeretjük egymást, ha valami káplán elmondja fölötünk a János evangéliumának első fejezetét. De gyere velem. Nézd meg, hogy érdemes volt-e érte elugrani?

Karonragadta Jánost, és fölvezette a lépcsőkön.

A szobában egy fiatal leány ült az asztalnál. Levelet irt és cigarettázott.

Mikor fölpillantott, János megismerte benne a hatvani-utcai feketeszeműt.

- Katica, - mondotta Lázár, - bemutatom magának Pöhöly János barátomat. Ez is kivetkezett, mint mink. És idejött, mint mink. Csakhogy ez egyedül jött a jámbor.

- Miért egyedül? - kérdezte a leány a kezét nyújtva. - Akik szeretik egymást, azoknak együtt kell élniök.

János nyomást érzett a mellén. Nem birt szóhoz jutni.

- A természet, - folytatta a leány, - a nőt meg a férfit egymásnak teremtette. Ez nyilvánvaló igazság. Minden, ami elválasztja a két szerető szívet, hazugság. A társadalmi szabályok hazugságok. Csak a szeretet, az igazság!

Odatette a cigarettás dobozt János elé, azután Lázárt kínálta meg.

- Ha én rendezkezhetném a világot, - mondotta büszkén fölvetve a fejét, - akkor minden nő együtt élne azzal, akit szeret. Ön is. Mit *ön*... tegezzük egymást... te is boldog volnál. Szép?

- Gondolhatod, - rebegte János káprázó szemmel.

- Szebb mint én? Megmondhatod bátran.

- Az szöke...

- Akkor szebb lehet. Kár, hogy nem hoztad el. Tik is jóbarátok vagytok, mink is azok lennénk. De kár, de kár!... Gyere el estére, meghivunk ezennel vacsorára.

- No ugye furcsa kis ördög ez? - kérdezte Lázár, mikor lekísérte Jánost a lépcsőn.

Azután húsz forintot kért kölcsönbe Jánostól.

János adott szívesen.

*

Mindenszentek dele. János búsan ül a szobácskájában. A Bárány Ignác Tanítók könyve van előtte. De hiába nézi: nem mozditja az őt egy mozdulattal se a tanítóságra. Már második napja nincs egy krajcárja se. Milyen bolond volt, hogy olyan jószívvel adogatott Lázárnak! Most aztán nevet cserélhetnek!

Már három hete nem járt nálok. Pedig mindig felvidult a társaságukban. Csak ne kísértet volna le mindig Lázár a lépcsőn! Szinte megszokottá vált már:

- Pajtás adj egy forintocskát: ezekben a napokban kapok a nénémről...

Most már neki kellett volna a forint.

Katica előtt restelte az állapotát, hát csak ott csavargott az Ujvilág-útcán. Ha Katicát pillantja meg, elinal. Ha Lázárt, hozzásiet.

S órák multával előtűnt Lázár.

- Pajtás...

Még ki se mondta a végét, Lázár búsan legyintett:

- A néném is megtagadott. Gyerekeket tanítok, egy ruhafestőnek a kölykeit. Két hét múlva már leróhatok valamit.

Két hét...

A zálogház útját már régen megtalálta: csak Bárány Ignác fordíthatna még néhány garast a zsebébe. Dehát akkor miből tanul?

Alkonyodik. A vakudvarra nyíló ablakoska előtt hópelyhek szállingóznak alá.

János kábult az éhségtől.

Arra gondol, hogy nem érdemes élni. Az élet csupa fájdalmas várakozás. És a várakozásból új várakozások fakadnak és azok se teljesülnek. Az Isten csak az állatoknak terít asztalt. Tán nem is embereknek alkotta ezt a földi világot!

Vigasztalan sülyvedezések a halál posványába...

A konyhaajtó nyílik. Nehéz csizmák topognak a konyha kövén. Bizonyosan a szenesember.

- Itt lakik Pöhöly János úr? - kérdi egy mély öreg hang.

János megrezzen. Elsápad. A feje a mellére konyul.

Az ajtón az apja lép be.

Nem látta, mert nem nézett rá. Hallotta, hogy a nehéz falusi csizmák *kop-kop* belépnek a szobába. S megállnak.

Egy percnyi csend következik. Egy perc, amit valami láthatatlan kéz felfüggeszt, hogy az idő folyása megálljon, és a helyét tompa, velőbe hatoló zúgás töltse be.

János eldermedten ül.

Mi következik?

Megragadja-e az apja, s viszi magával a szemináriumba? Vagy fölemeli a botját és agyonüti?

Érezi, hogy nem védekezhetik.

Pöhöly Máté azonban sem az egyiket, sem a másikat nem cselekszi.

Belenyúl a kebelébe és elővon onnan egy tenyérnyi papiros-csomólékot.

Az asztalra teszi. Ránéz a fiára megvetőn, komoran:

- Az örökséged.

Egy minutányi csöndesség. Aztán a nagy nehéz csizmák megindulnak újra kifelé. *Kop-kop*, egyre halkabban elhangzanak a lépések a folyosón.

*

János mintha mély álomból ocsudott volna föl. Az asztalra bámult.

Az öröksége?

Egy kis négyszögletes ujságpapiros-csomó: fonállal van átkötve.

Feltépi. Csupa ötvenes meg százas.

A szeme káprázott.

Összehajtotta újra ujságpapirosostól, és a zsebébe gyömöszölte.

S fölkapta a kalapját. Az apja után futott. Jobbra-balra sietett az utcán. Nekiütődött az embereknek. A hó már akkor sűrűn omlott: nem látott öt lépésnyire.

- Meg kell találnom, - mondotta fuldokolva, - meg kell találnom!

Fölugrott egy bérkocsira, és kidugta a fejét az ablakon. Dugta jobbról, dugta balról. Majd a bakra ült a kocsis mellé, és úgy hajtatott vendéglőtől-vendéglőig. Kiment a vasuti állomásra is.

Az öreg parasztot nem találta meg.

*

Akkor az Aranyashoz hajtatott. Ott kifizette a kocsit. Benézett az ebédlőbe.

Üres. Az óra éjfél mutat.

János azt kérdezte, kaphat-e szobát?

Kaphat.

- A 17-est vagy a 15-öst?

- A 15-ös üres.

Lábujjhegyen ment el a 16-ik számú ajtó előtt. Ott fog hálni. Reggel meghívja őket ebédre. Előre örült, hogy a barátainak örömet szerezhet.

Hát reggel föl is ébredt, de az álom olyan teherrel nehezkedett újból reá, hogy nem birt fölkelni.

Dél volt, mikor fölnyitotta a szemét, akkor is beszéd zajára ébredt.

- Takarodjál! - rikoltott egy női hang a szomszéd szobában, - takarodjál! Gyáva!

Ajtónyílás hangzott. Valaki takarodott.

János sietve felöltözött, és kopogott a Lázárék ajtaján.

- Szabad! - hangzott a Katica szava.

- Jó, hogy jössz, - mondotta a leány fölپattanva, - kiadtam neki az utat.

- Kinek?

- Lázárnak.

- Dehát miért?

- Azért mert nem férfi! Nem férfi! Gyere ebédeljünk.

Az ebédnél aztán elmondta, hogy Lázár az apjától levelet kapott. Azt írta neki az apja, hogy térjen haza, és folytassa a teológiát, különben kitagadja, megátkozza.

- Hiszen az apja beleegyezett abba, hogy jogász legyen. Nekem azt mondta, hogy hatvan forintot kap havonként.

- Hazudott! Mindig hazudott. Csak addig volt hős, míg beszélt. Mikor hallgatott, gyáva volt. Óh a nyomorult!

S a boros poharat úgy vágta a falhoz, hogy ezer darabra csörrent.

Gyönyörű volt ebben a tüzes haragjában!

János uj pohárért intett, és megtöltötte azt villányival.

Katica fölemelte a gyöngyöző poharat:

- Éljen az élet! Én nem térek vissza! Égek, míg éghetek! Mint az üstökös csillag! Aztán behullok a sötétségbe! Akarsz-e velem együtt égni?

János pezsgőt rendelt.

XI.

Parasztembernek legnagyobb úr a pap. A pap az Isten bizalmasa. Szent. Mindenki kezét csókol neki. A báróné is, mikor gyónik. Pedig a báróné méltóságos asszony, és az ura a királynak barátja. Minden faluban az Isten háza a legszebb ház. A pap az úr az Isten házában is. Aranyos ruhákban cselekszi ott a tiszteleteket. Az ostyát Krisztus testévé változtatja. A Krisztus testét a kezébe veheti és felmutathatja. Apja, anyja, ott ülhet az első padban, és a hivek mögötte tisztelettel susognak:

- Azok ni... ott az első sorban. Az az öreg ember a papunknak apja; az öregasszony meg az anyja.

Még a Jézus is úgy néz rájuk a keresztről, mintha mondaná:

- Ismerlek benneteket: a fiatalok a papom.

Mikor Pöhöly János elhagyta a reverendát, kilépett abból az aranyrámából is, amely a nevét a faluban környezte.

Pöhöly Máté komoran és sárgán érkezett haza. A szemöldöke sötéten ereszkedett beesett szeme fölé.

Péter előfutott a pajtából a kocsizörgésre, de csak elhőkölt:

- Hol a pej?

István vállat vont.

Pöhöly Máté se felelt. Ledobta magáról a szűrt, és bement a házba.

- Ilyen hamar visszajött kend? - kérdezte az asszony. - Hát János?

- Micsoda János? - mordult meg a fejét fölemelve Pöhöly Máté.

- Hát a kend fia...

Pöhöly Máté megrázta a fejét:

- Nekem olyan nevű fiam nincsen.

*

Nem volt szabad többé említeni előtte a fiut.

Az István szolgától megtudták, hogy a tisztelendő úr éjjel elvitte a lovat. Reverenda nélkül ment el.

Hova ment?

Azt nem tudta senki.

Egy hét múlva levelet hozott a kisbíró. Pöhöly Máté a tűzhely mellett ült, és a parázsra bámulva pipázott.

- Mi az? - kérdezte fölforranva.

- Levél, - felelte a kisbíró.

És szokása szerint rátámaszkodott a botjára. Várta, hogy mit olvasnak ki a levélből?

Pöhöly Máté átvette a levelet, és beledobta a tűzbe.

- Mondd meg a póstamesternek, - szólott, - hogy máskor, ha levél jön, küldje vissza.

A levél ajánlott volt.

A póstamester-kisasszony másnap sokaknak ujságolta, hogy a Pöhöly-kispap Pesten van, az Árok-utcában a 13-ik szám alatt.

- Ennek rossz vége lesz! - mondogatták a faluban.

Ez a numerus tán hetek, hónapok múlva a fülébe jutott Pöhöly Máténak is.

Éjszaka fölült az ágyában, és hangosan mormogta:

- Árok... tizenhárom...

Másnap tarisznyát vetett a vállára és eltűnt. Négy napig nem látták.

Mikor hazatért épp olyan komor volt, mint azelőtt. A vacsoránál csak ennyit mondott:

- Mától kezdve kétezer forint teher van a földeken.

Kis idő múlva hozzátette:

- A föld pedig az asszonyé, meg Péteré. Másnak nincs benne jussa.

Aznaptól a Péter gyerek volt a mindene. Azzal járt ki a földekre. Tanította szántani, vetni, gazdálkodni.

- A föld nem csal meg senkit, - mondotta Péternek a mutatóujját fölemelve. - Aki a földön jár, jó helyen jár. Aki a kövön jár, rossz helyen jár.

*

Néhány év mult el így. Jánosról semmit se tudtak. Elszállott, elmúlt. Egyszer az a hire terjedt, hogy meghalt, egyszer meg az, hogy nagy úr, meg is házasodott. Az öregnek azonban nem mertek szólni semmi hírről.

Csak egyszer, karácson estéjén bátorkodott az asszony egy tányérral többet tenni az asztalra. Régi jámbor szokás ez olyan házaknál, ahonnan élő családtag hiányzik.

- Minek az? - kérdezte Pöhöly Máté felhörkenve.

- Ha valaki jönne, - mentegetődzött az asszony, - valami szegény utas...

És könnybe lábadt a szeme.

Pöhöly Máté lesöpörte a karjával a tányért úgy, hogy csörömpölve hullott a szoba szögletébe.

- Nem várok senkit.

*

János volt, nincs. Azt lehetne vélni, nem is volt.

Hanem azért valaki mégis várta őt mindennap. A mester leánya. Nyári estéken kitárta az ablakát és nézte a csillagokat. A csillagok az Isten betűi. Aki lélekkel nézi az ég kitárt könyvét, reménységet olvas ki abból.

Négy éve mult, hogy János eltűnt. Levél nem jött tőle, ő sem írhatott. Faluhelyen a leány nem kaphat levelet és nem küldhet. Faluhelyen nincs titok, csak amit két ember tud. Amit már hárman tudnak, az nem titok, - kivált ha a harmadik a póstamester-kisasszony.

Csak egy-egy hírlap érkezett olykor az öreg tanítónak a címére. Az ilyesmi nem fog szemet. A lapok gyakorta küldenek mutatványszámokat.

Maga az öreg mester se tudta, mért érkeznek azok a hírlapok?

Pedig ha megnézte volna a lap hajtasát belől...

Alig olvasható apró írások voltak mindenikben.

Az elsőben ez:

Mindig rád gondolok.

Az utána valóban:

*A világon sok szép leány
van, de te vagy az egyetlen!*

Aztán:

*Bocsáss meg, hogy sokáig
nem írtam. Visszatér mindig
hozzád szívem, mint az
égi nap az én virágos
falumhoz. Akarva se tud-
nálak elfelejteni.*

Az utolsóban:

*Kaliforniába megyek. Meg-
gazdagodva kell hazatér-
nem. Néhány hónap és bol-
dogok leszünk.*

*

Egy áprilisi estén, mikor Pöhöly Máté a konyhába lépett, a szoba ajtaját nyitva látta. A szobában Péter gyerek valami levelet olvasott bakogva a lámpásnál. Hosszu haja előre omlott a lehajlásban és félig eltakarta az arcát. Pöhölyné a szemet törülgetve hallgatta.

Pöhöly Máté megállott ott a sötétben. Megállott, mintha kőfalba ütközött volna.

Péter olvasott:

...nem volt senkim, aki egy ital vizet adott volna. A kunyhóm az erdő belsejében. Ember, nincs közel. Az ágyam fűágy. Takaróm egy zsák. A föld hideg. Az ég vigasztalan. Éjjelenként rátok gondolok, a mi kis falunkra, rád kedves kis Péter öcsém, meg az én öreg haragos apámra; a mi csöndes szalmafedéles házunkra. Látlak benneteket. Látom az Istvánt is, amint itatja a szomjas lovakat. Látom a földünket, amint hullámszánk rajta a kalászosok, míg te apámmal ott állsz derékig a búzában, és beszélgetitek, hogy az idén megáldotta a földet az Isten. Ó te jó föld, te édes anyaföldem! Úgy szeretnék leborulni reád, mint a gyermek az anyja kebelére. Hiszen én is belőled nőttem, mint a búzakarász. Apám, apám, miért szakítottál el ettől a földtől? miért akartad, hogy én úrrá legyek. Az úr csak mostoha gyermeke a földnek, vándor ördögszekér. A sors vihara ide oda fújja. Az úr nem szereti a földet. Nem tudja, mi az otthon. Óh bár én se tudnám, hogy ne vinné el minden hazaszálló gondolatom a nyugalmamat! Óh milyen boldog lehettem volna az én kis falum jámbor világában. Az én lelkem abban a levegőben nőtt fel, abban is kellett volna élnem, és meghalnom. Óh ha letéphetném ezt az úri ruhát; ha mégegyszer fölvehetném a mezei ember egyszerű köntösét! Ha mégegyszer végigszánthatnám a földünket, és a munka után mégegyszer odaülhetnék a tüzhely mellé, és láthatnálak téged, és apámnak ősz, fehér fejét...

Pöhöly Máté kifordult a konyhából és néhány lépést járt az udvaron. Nagyokat lélekzett, mint aki fulladozik.

Azután az ajtófélfának támasztotta a fejét, és úgy hallgatta tovább a Péter olvasását:

...Itt csupa angolok vannak, akikkel beszélni nem tudok. Nincs társam, csak a jóreménység. Folytatom az ásást egyedül és nem pihenek addig, amíg aranyra nem találok. Gazdagon akarok visszatérni. Földet veszek otthon és megmutatom apámnak, hogy nem az a derék sor, ha valaki úr lehet, hanem az, ha boldog tud lenni...

...Péterkém, mondd meg Juliskának, hogy ne menjen férjhez.

Azon az éjszakán Pöhölyék nagy-öreg aranybuckákkal álmodtak.

*

Nem mindig igaz az, hogy a gólya áldás a házon. A gólya boszuálló madár. Lám, hogy Pöhölyék újra zsuppoltatták a házukat, s lerontották a gólyafészket, mit tett a gólya? Tüzes gallyat vitt a kertek aljáról.

Szél fujt. Az oltásra gondolni se lehetett. Pöhölyék háza másnapra kormos düledék volt.

Pöhöly Mátét szinte megbetegítette ez a csapás. A biztosító intézet megtéríti majd a kárát, de az öregember már megszokta a régit. Lovak is lesznek ujak, de a Szellőt, Sárít nem adta volna az egész Bábolnai ménesért. A tehenek is... Hogy bögött a tűzben a szegény Szegfű! Értetni lehetett, hogy a gazdáját hívja: *Segíts rajtam, segíts!*

Péter vigasztalta az anyját:

- Ne búsuljon kend, majd hazajön a...

Elhallgatott.

Az apja lecsüggedt fővel állott mellettök.

Az öreg ránézett:

- Ide ne győjjön!

*

A szőlőbe vonultak. Ott is volt egy kis házuk. A régi házat majd ősszel felépítik. Szébb lesz, nagyobb lesz, mint volt. Cseréppel fődik. Az egyik szobát meg is padlóztatják.

Egy nyári éjjelen Pöhöly Máté fölkel és puskát vetett a vállára. Az omladékház gyümölcsös kertjébe igyekezett. Alma érik ottan. Egy-egy lövés jó figyelmeztető a tolvajoknak.

A teli hold akkor emelkedett föl a rét fűzfái mögül, és fehér világossággal árasztotta el az alvó falut.

Pöhöly Máté a házak sötét árnyékán ballagott csöndesen.

Az egyik kezében bot. Kell az már az öreg embernek.

Egyszer csak megáll és visszafordul.

A parasztember megérzi az idegent, mint a kutya.

A poros út közepén egy toprongyos csavargó vánszorog. Kétszer olyan hosszú árnyék imbolyog előtte, mint amilyen hosszú ő maga. A nyomaiban meg, mintha füstölne a föld, ahogy a port szántja.

Az égett ház irányában megáll. És csak áll.

- Hé! - kurjant rekedten Pöhöly Mátéra, amint meglátja a tulsó soron, - melyik a Pöhölyék háza?

Pöhöly Mátén, mintha hideg víz ömlött volna végig. Megállott. Kinyújtotta a botját az omladék felé:

- Az.

A rongyos ember odavánszorgott. Megállott a kormos düledék előtt. Megállott. Aztán a térdére esett, és ráborult a kövekre.

Pöhöly Máté odaballagott. Leült melléje a kőre. Az állát a botjára támasztva nézte a porban síró embert.

Aztán, mikor az fölemelte a fejét és az ő lábához borult, az öreg is megmozdult. Vén szemében egy könnycsepp jelent meg. Belenyúlt a tarisznyájába: kenyeret vett belőle elő. És oda nyújtotta a csavargónak:

- Ögyél.

Pöhöly Zsófi.

Csak kása volt ma az ebéd *fölső Pöhöly* Jánoséknál, pedig vasárnapi teríték volt az asztalon. De azért mindnyájan olyan megelégedettek voltak, mintha lakodalmi tortát gyürkészték volna kenyér helyett befejezésül.

Nem a kásából származott a megelégedettség, hanem abból az írásból, melyet tegnap tettek a sublótfiókba. Az írás ugyanis nagy komoly betűkkel arról szólt, hogy a szatymazi Balogh-szőlő utolsó rátáját fölső Pöhöly János becsületes földműves az utolsó krajcárig lefizette.

Fölső Pöhöly János felkuporodott a kemence mellé. Megtömte a makrapipát. Rágyujtott. Fölső Pöhölyné pedig gyorsan leszedette az asztalt a tizenkét esztendőes Julcsával, nehogy valaki meglássa, mi volt a vasárnapi ebéd.

Aztán fölső Pöhölyné is fölvette a vasárnapi kontyot s a kapcsos Rózsáskertet az ölébe véve, leült egy székre az ura mellé.

Most az következett volna, hogy fölső Pöhölyné kikapcsolja a Rózsáskertet és háromszori torokköszörülés után elolvassa a nagybőjt első vasárnapjára eső imádságokat. Azonban ez nem történt meg. Bizony később emlegették, hogy ki is hitte volna: elmarad az imádság.

Fölső Pöhöly János ugyanis amint félig ülve, félig fekvé ott melegedett a nagy fehér kemence mellett, kivette a pipát a szájából és imigyen szólamlott meg:

- No anyjuk, még ilyen vasárnapot sem értünk, hogy egészen a miénk lett volna a szőlő.
- Egyik fele Zsófié, a másik a Julcsáé, - szólt csillogó szemmel az asszony. - A présház pedig az enyém.

Elmondták már ezt sokszor, talán mindennap is. Dehát az efféle dolog olyan, mint a kávé: mindennap jóllehet lakni vele annélkül, hogy megúnná az ember. Dehát az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy Pöhölyéknél csak az anyjuk élt kávéval és az is cigóriával.

A szőlő tekintélyt szerzett fölső Pöhölyéknek. Fölső Pöhöly János szívesen beszélt arról a vasárnapi csoportosulásokban. A legények sűrűn is kérdezték már, hogy mikor tér haza Zsófi a szolgálatból. A fiugyermekekkel gondviselésszerűleg ellátott apák nem egyszer jegyezték meg:

- Julcsából is szép lány lesz; szakasztott olyan, mint Zsófi.

Fölső Pöhöly János ilyenkor büszkén feszített a pötyögős fekete magyar nadrágban és lelki szemei előtt megjelent a szatymazi szőlő a nádas-fedeles kis présházzal, amelynek egyetlen szobájában már a jövő éven állandóan csapraütve áll egy hordó. Ma csak egy oldal szalonna, tarhonya van benne, hogy legyen mihez nyúlni, mikor ki-kimennek vizsgálni a fagyot.

Erről beszélgettek imádság helyett otthon. Julcsa is elfeledkezett a vasárnapi iskoláról. Az anyja háta mögé állott, babrálgatta annak a nagy selyemkendőjét. A selyemkendőnek olyan meleg puha rojtjai vannak...

Az is előkerül szó között, hogy Zsófit husvétkor kiveszik a szolgálatból és nem is eresztik vissza többé. A szőlőt munkálni kell, aztán meg úgy elfeledkezik az otthonvalókról, hogy már nem is ír. Tavaly karácsonkor irt utoljára egy levelet, annak is csak az első oldalát írta tele és abból homályosan értették ki a sorát. Az igaz, hogy elég tisztelet volt a levélben.

Nem is szólt másról, csak hogy kiket tisztel. Hát így is kell írni a jónevelésű leánynak.

Egyszersak gyereksivaj támad az utcán. Nagy kacagó láрма. A gyermekek szeretik a botrányokat, mert csak a szemükkel nézik.

Fölső Pöhölyék olyan édes, harmonikus beszédbe voltak, hogy egyik se volt kíváncsi, mi történt az utcán. Csupán fölső Pöhöly János emelte tekintetét a jégkőházban fürdő ablakra, ezt is gépiesen és talán csak azért cselekedte, mert az ablak éppen szemben volt vele.

Úgy homályosan látta, hogy a kisbíró valami asszonyfélét vezet az utcán.

- Már meg a Vörös Eszter, - dünnyögte és megcsóválta a fejét.

Vörös Eszter ugyanis egy ragyásképző dorosmai leány, akit hol az egyik, hol a másik nádasból toloncolnak haza. Bizony csunya „személy”. El kellene az ilyet égetni.

Egyszersak tompa koppanás hallatszik az ajtón. Az ajtó ennek következtében benyílik s a kisbíró betaszít rajta egy elzúllott sápadt, rongyos leányt...

- Zsófi! - sikoltja Pöhölyné, kezével a fejéhez kapva s néz reá az eliszonyodás tekintetével.

- Fölső Pöhöly Zsófi, tizenhat esztendő, éjjeli csavargás miatt Szögedről hazatoloncoltatik... - Olvasta tekintélyes tudós orcával a kisbíró. Azután katonásan kopott zsinoros sapkájához rántotta az öklét, gyorsan becsukta az ajtót és elsietett.

A leány sápadt fakó arccal; érzéstelen bamba tekintettel állt azon a helyen, ahova a kisbíró lökte. A ruha lucskos, sáros, rongyos volt rajta. A karjai reszkettek. Bizonyosan a hidegtől reszketett. Két fekete szeme, sápadt fakó arcán két fekete pillangó.

Fölső Pöhöly János rámeredt tekintetével a lányra. A pipát lassan, gépies mozdulattal emelte ki a szájából, s a száját elfelejtette újra összecusgni. Látszott rajta, hogy valamit akar mondani. Valami szörnyűt. Lesújtót. Talán átkot... De nem tudott mondani semmit. Csak a szájaszéle mozgott, mint a rémálmod látóé.

- Zsófi, Zsófi! - sikoltott újra az asszony, - hát mi vagy te? Hogy jössz haza!

Zsófi lassan fölemelte a fejét. Rápillantott az anyjára, aztán annélkül, hogy felelt volna, újra bágyadtan eresztette le a fejét.

Odakünn az ablaknál vihogtak a gyerekek.

Fölső Pöhölyné, tigrisként ugrott fel a helyéről. Neki rohant az elzúllott lánynak. Megkapta a két vállát és megrázta kegyetlenül.

- Gyalázatos! Gyalázatos!... - kiáltott egész testében reszketve a felindulástól.

Aztán nem tudott neki mást mondani.

Kilökte, kidaszította az ajtón úgy, hogy a leány elbukott, elesett.

- Takarodj! - kiáltott utána, - sohasem ösmertünk!

A leány fölkelt a földről. Vissza se nézett. Kiment. Elment. Az ablak előtt fagyosan borzongott össze. A nyakán levő rongyos kis kendő alá dugta vörös kezét.

Az utcagyerekek nem kacagtak már. Némán, bámészkodva rajzoltak körülötte. Most már nemcsak a botrányt nézték, hanem azt is, hogy a homloka vérzik.

Pöhölyné kinos zokogással borult az ura vállára.

Fölső Pöhöly János meg mereven és elsárgultan nézett maga elé. Arcán elkeseredés és szigorú harag vonaglott.

- Jól tetted, - szólt nagy lélekzetet fujva.

Aztán nem beszélt többé semmit, csak a fejét csóválta meg olykor-olykor, és sűrűn pislogott a szemével, mint aki vissza akarja fojtani a könnyeit.

A kis Julcsa az asztalra fektette a karját és hangosan sírt.

- Mit pityeregsz! - kiáltott rá fölső Pöhölyné visszafordulva, s nagyot dobbantott a lábával.

Látszott rajta, hogy ezzel akar erőt venni magán. Kegyetlen tekintettel nézett ki az ablakon az üres fehér ködbe. Könnyei nem peregtek többé.

Fölső Pöhöly János csak most kezdett szóhoz jutni. Fölállt a kemence mellől és összeszorított öklökkel föl és alá járkált a szobában.

- Kitagadom! - kiáltott az asztalra csapva az öklével, - lábammal rugom fel, mint egy kutyát, ha elém vetődik. Átkozott... - kiáltott, a fejét rázta, s közben a fogai csikorogtak.

- Szegény Zsófi! - zokogta tovább Julcsa.

- Hallgass! - kiáltott az asztalra csapva felső Pöhöly János, - az nem Zsófi többé... az egy... egy... *személy!*

Azzal felkapta a hétköznapi kalapját és kiment. Bizonyosan az ökrök közé az istállóba. Az ökrök jó állatok. Jámbor szemükkel olyan vigasztalóan tudnak nézni.

Fölső Pöhölyné halálsápadtan, mozdulatlanul állott a szoba közepén.

Végre megfordult. Ránézett Julcsára. Kibontotta a nagyvirágos selyemkendőjét, lassan lehuzta a válláról. Aztán odadobta Julcsa elé és mély zengéstelen hangon szólott:

- Vidd utána... mondd, hogy menjen a préházba.

A bányász.

A báró egy napon arra gondolt, hogy minek neki az a rengeteg nagy erdő a magyar földön? hiszen ő mindig Bécsben lakik, s a birtokát jóformán csak a mappáról ismeri. Leirt hát a tisztartójának, hogy vágassa le az erdőt: vessék be gabonával.

Aznaptól fogva heteken, hónapokon át kattogtak a fejszék a csöndes sályi völgyben.

Május vége felé egy sápadt krisztus-szakálu úrféle érkezett a faluba. A tisztartó hozatta be az ispán kocsiján. Beszállásolták a lakatlan kastélyba.

Azt mondták, hogy bányász és hogy lengyel ember. Az fogja kiszórni a földből a tuskókat.

No a faluban meg is bámulták. Hát ilyen a lengyel? ilyen óriás? és ilyen tubákszinű bársonyruhában jár? Meg hát aki bányász, ilyen sápadt szokott lenni? No, furcsa mesterség, hogy puskaporral röpit ki a tuskókat! Ki gondolná, hogy ebből is élnek?

A lengyel szombaton délután érkezett és másnap elment a templomba. Mindenki megfordult, mikor belépett. Nézték, hogyan vetnek keresztet lengyelesen? és hogyan hajolnak meg az oltár előtt? Hát igen nagy keresztet vetnek, és mikor meghajolnak, a térdükkel a földet érintik, - éppen úgy, mint a plébános úr.

Az asszonyi szemek barátságosan pillantanak a lengyel felé, az emberi szemek meglepéssel.

- Látszik, hogy jó köröszteny, - mormogja a birónak a templomatya.

- Ügön akkurátos embör, - mormog vissza a biró.

A lengyel bányász megállott egy pad mellett, és nem nézett senkire, csak az oltárra. Gál Balázs helyet kínált neki maga mellett, de a lengyel nem ült le... A szívére emelte a kezét, úgy köszönte meg némán, ami megint tetszett a parasztnak.

- Nem ül le, - mormogta a templomatya.

- Nincs jussa rá, mert nem idevaló, - felelte a biró a bajusza alól.

A bányászt aztán nem igen lehetett látni többet. Már hajnalban kiment az erdőre, és csak alkonyat után tért vissza. Napközben tompa dörgések hallatszottak az erdőből. Dolgozott.

*

Vasárnap délután kísértál a lengyel a kastélyból, és betér a kertészhez. A kertész ugyanis tudott valamit németül, s hogy mindig a kastély körül foglalatzkodott, összeismerkedett a lengyellel.

Örült hogy olyan úri ember meglátogatja. Megmutogatta neki a terjedelmes kertet apróra, s magánál tartotta vacsorára is.

- Kérdezd meg tőle, - mondja vacsora közben a kertészné, - miért olyan szomoru?

- Olyan ez mindig, - feleli a kertész, - még a kalapja is szomoru ennek.

- De csak kérdezd meg.

Hát a kertész megkérdezte.

A lengyel csodálkozón pillantott a kertészre, aztán készségesen válaszolt:

- Megmondom. Éppen azért jöttem. De az asszonynak csak annyit mondjon el belőle, amennyit éppen muszáj. Hát mondja csak kérem kertész úr, nincsenek ebben a kastélyban kísértetek?

A kertész a kísértet szóra elképedt. (Szőrös, kis fekete ember volt az a kertész. Hátralátéva viselte a haját, és mindig pipázott.)

- Kísértetek? Hallani hallottam biz én valamit, de gondoltam, csak afféle parasztszéd.

- Magam se vagyok különben, de kérem énvelem különös mindenfélét történnek.

Megrázta a haját, mint az orosz a sörényét, és hogy a kertésznő újból megkínálta a rántott csirkével, köszönő mozdulattal eltolta magától.

- Legalább bort önts neki, ha már nem eszik, - mondotta az asszony.

A kertész fölemelte a vörös borral telt üveget és töltött a bányász poharába.

- Trink bruder, - mondotta jószíven.

A lengyel addig csak éppen kóstolgatta a bort. Fölemelte a biztatásra a poharat, s felhajtotta fenéig.

Aztán egy percre elmélázott. Egyszer csak fölemelte a fejét, s beszélt:

- Mingyárt az első éjjelen hallottam, hogy valaki lépked a szobámban. Fölnyitottam a szememet: egy fehér ruhás asszonyféle áll az ágyam előtt. Lecsukom szememet: tovább lépked. Azt gondoltam álom volt.

- Persze, hogy álom volt, - felelte legyintve a kertész.

- Másnap mégis kétszer megfordítottam a kulcsot az ajtón, és lebecsátottam a kárpitokat is. Nem akartam, hogy a hold besüssön. A holdfényre vélekedtem, hogy az játszott velem. És lefeküdtem nyugodtan. Éjfélkor ugyanaz a halk séta; ugyanaz a megállás; ugyanaz a továbbmenés. Fölpillantani már nem mertem.

- Viszolog a hátam.

- A következő estén olyan fáradtan jöttem haza, hogy azt gondoltam, a világnak semmiféle kísértete se fog fölébreszteni. El is aludtam. Hason feküdtem. Az arcomat a két karomra hajtottam. Ugy aludtam.

- Az nem jó fekvés.

- Egyszerre csak hallom, hogy jön a kísértet. Nem mertem megmozdulni. Megáll. Érzem, hogy a két kezét a hátam fölé emeli, mintha nyomni akarna. És nyomott is, noha nem éreztem kezet a hátamon. De mégis nyomott. Azt hittem megfulladok.

- Boszorkány volt.

A bányász legyintett:

- Én nem hiszek se boszorkányban, se kísértetben. De hogy ez minden éjjel ismétlődik, boszant.

- Hogy a fenébe ne!

- A szolgám a tornácra hál az ajtó előtt. Jancsinak hívják. Katonáskodott Stájerországban. Kérdezem tőle, hogy nem történt-e vele valami? Nem; semmi. Hát arról tud-e valamit, hogy kísértet jár a kastélyban? Azt mondja, hallott már effélét. Mondom neki, hogy háljon bent ő is

a szobában, és éjfélkor költjön fel, ha valami történik. Bólint rá, hogy jó. Aztán egyet gondol: elmegy az ispánhoz, és bejelenti, hogy ő nem dolgozik többé mellettem. El is ment.

- Ilyen gyáva a paraszt!

- Eltökéltem, hogy véget vetek ennek az éjjeli gyötrődésnek. Égő gyertya mellett, felvont pisztolylyal várom meg az éjfélt. De elszunnyadok. Akközben megjelenik a nő. Jön egyenesen felém. Nekem a lélekzetem megint elszorul. Nincs erőm, hogy kinyújtsam a kezemet a pisztolyomért.

- No, én belelöttem volna! - mondja a kertész.

S fenékgig üríti a poharat.

- Lehet, - feleli a lengyel vállat vonva.

Aztán folytatta:

- Arra gondoltam, hogy más szobát kérek. De röstellem magam előtt. Én teológiát végzett ember vagyok... azaz dehogy vagyok, semmise vagyok...

Elborult arccal nézett maga elé. Ivott egy kortyot, azután megint folytatta:

- Nem retirálok meg semmiféle kísértet elől. Aki meghalt, meghalt! Mi?

- Igaz, - bólintott rá a kertész, - aki meghalt, meghalt.

- Mit beszél? - kérdezte az asszony.

- A bányáról, - felelte a kertész, - ne törődj vele.

- Szívszorulás vagy agygyörcs, vagy tudom is én micsoda, - folytatta maga elé tünődő arccal a bányász, - talán hallucináció.

- Már akár micsoda náció, de én röviden elbánnék vele.

- Hogyan?

- Fölvinném azt a jó csáti fütykőst onnan a sarokból, aztán úgy a derekára húznék vele, hogy sose mászkálna többet senki szobájában.

A bányász felkönyökölt az asztalra, és a homlokát a tenyerébe támasztva hallgatott.

Aztán megintcsak megszólalt:

- Mondhatom én azt, hogy önt nem látom?

- Nem, azt nem lehet mondani.

- Így látom pedig minden éjszakán.

- Hát aztán milyen a pofája annak a bestyének?

- Az arca? Az arcára nem birtam eddig fölemelni a szememet.

Szivart vett elő a zsebéből, valami sötétbarna apró szivart, és rágyújtott.

- Érzed, milyen jó szagu? - kérdezte a kertészné.

- Nem érzem, - felelte a kertész, - de az én dohányomnál nem lehet jobbszagu.

A kis kövér kertészné összedugta a két karját, és tovább unatkozott mellettök.

- Kertész barátom, - mondotta a bányász, - nincs senki ismerősöm itten, akihez bizalommal fordulhatnék; magát kell megkérnem...

A kertész nagyot szívott a pipáján: ugyan mit akar?

- Háljon nálam ezen az éjszakán.

A kertész megvakarintotta a fejét. A hajaválasztéka tarajjá borzolódott.

- Hogy ott háljak?

- Egy ilyen bátor ember megmenthetne engem.

- No persze. Dehát hogy én ott háljak? Jó, ott hállok! - felelte az asztalra csapva. - Ott hállok a maga kedvéért. A botot vigyem? Jobb lesz tán egy vassvilla!

Aludni küldötte az asszonyt. Kis idő múlva maguk is elindultak. A kertész egy három águ vasvillát vitt magával.

- Itt jó élni különben, - mondotta a bányász, mikor már a kastély parkjában ballagtak; - itt ebben a völgyben, talán ellenség se járt soha.

- Itt bizony még kolera se.

- Semmiféle uniformist se láttam, mióta itt vagyok. Még csak csendőrt se láttam.

- Jár pedig.

- Jár?

- Ritkán. Csak éppen hogy átmennek a falun. Egyszer egy hónapban.

- Az semmi.

Egyszer csak meghökölt. Megragadta a kertész karját. Egy fa felé mutatott:

- Mintha ember volna ott...

A kertész is meghökkent. Aztán legyintett.

- Ember, fenét. A sárga tearózsának a feje.

A levegő harmattal és virágillattal volt tele. A hold átsütött a platánokon. Az eget csillagok milliói borították.

A kertész levette a kalapját.

- Milyen meleg van, - mondotta. - Az ilyen éjjelen nagyobb nő a virág, mint a legnaposabb nappalon.

A lengyel az égre mutatott.

- Látja ezt a sok csillagot? Az mind föld. Onnan úgy nézik a mi dolgainkat, mint mink a hangyákat. Bűnös, nem bűnös, egyformán fekete.

- De cudar féreg az! Olyan kárt tett az idén a melegágyban, hogy...

Hallgatva ballagtak el egy fenyőfacsoport mellett, aztán a bányász szólalt meg:

- Jó a felesége?

- Mit mond?

- Hogy szeretik-e egymást?

- Meghiszem azt. Olyan az én feleségem, mint a nádméz.

- Az a fő. A gazdagság semmi. A rang is semmi. Minden semmi. Csak az asszony az igazi valami: a jó, hű asszony, akit az ember szeret.

A tornácra értek. Árnyék terült oda. Hallgattak. A márványlapokon kongott a lépésük.

- Milyen hüvös ez a tornác, - mondotta a kertész; - mintha kriptában járna az ember!

Tágas, bolthajtásos szoba volt az, amelyben a bányász lakott. Két ágy benne a két szögletben. Középen nehéz diófa-asztal, és körülötte karcsú faszékek. A kandalló előtt kopott karosszék. A falon Mirabeau, Robespierre, Desmoulin, Camille és Roland asszony megsárgult arcképei. A kandalló fölött pedig Brillat Savarin színes olajképe.

Az Eötvös báróké volt valamikor az a kastély, és egy francia szakács is szolgált náluk. Annak a szobája volt a bányászé.

A kertész megállt a szoba közepén.

- Hát ez az? Itt hál maga, és itt jön be valahol a... Nem gondolja, hogy a kandallón jön be?

- Nem jön az be sehol. Csak hallucináció.

- Mi az? Én nem tudom mi az?

- Akkor ne is kérdezze. Betegség. Nekem nem kell más, csak mikor kiáltok vagy nyögök, rázzon meg.

- Megrázom? Hogy én magát megrázom? Majd *azt* rázom meg, a kutyát: Hogy híjják? Micsoda náció?

- Hallucináció. Ha nem ébredek fel, öntsön vizet rám, és dörzsölje a szívem tájékát.

- Nem lesz jobb, ha ütök? Jobb lesz, ha ütök, higgye el. Ha én egyszer megütöm azt a fene hallucinációt, vagy megdöglök, vagy megsántul.

A bányász ezalatt levetkőzött, és lefeküdt. A kertész is levetkőzött, és a gyertyát odébb tolta az asztal közepére.

- Ma éjjel, talán nem fog gyötörni, - mondotta a bányász a paplanát veregetve, - de azért jó hogy itt hál maga is. Legalább ezen az egy éjszakán nyugodtan alhatom.

A kezét a feje alá tette. Ásitott.

- Jó asszony a felesége? Igazán nagyon szereti?

A kertész is ásitott.

- Hát hogyne. Szakácsné volt a tisztartónál. Három esztendeig jártam hozzá, mielőtt elvettem volna. Még tíz óra sincsen.

- És ha maga egyszer azt látná, hogy nincs rendben a széna...

- Mi nincs rendjén?

- Ugy értem, hogy a földön minden változó. Még a jó asszony is.

- Az én felégem mindig ilyen volt.

- De gondoljuk el, hogy nem ő a maga felesége, hanem egy feketeszemű, nyulánk, édes-beszédű asszony, akinek meleg a nézése, a keze, a lelke és az ember azt hinné, még a napon sincs árnyéka... Különböznék beszéljünk erről.

- Amint tetszik. Én nem gondolkoztam erről soha. De ha más feleségem volna, afféle félre kacsintó...

- Mit tenne vele? - szólt a bányász a szemét fölnyitva.

S ahogy a gyertya odavilágított, olyan volt a szeme, mint két kék ércgolyó.

- Mit tennék vele? Hát ott halna meg abban a minutában az istenfáját...

- Megölné? - kérdezte a bányász álmosan.

- Agyoncsapnám, mint a legyet!

S akkorát ásított, hogy az álla csontja ropogott belé.

A bányász lehuntya a szemét. A kertész a kandallóra nézett. Fölkelt. Végigment mezítláb a szobán, és a háromágu villát bedugta hegygyel a kandallóba.

Azután megint az ágyra fordult, és a plafonra pislogott.

- Ha a bojtár meg nem forgatja a gombaágyat, penészes lesz. De talán megforgatja.

Éjfél tájon állati nyöszörgésre ébredt föl a kertész.

- Mi az? - mondja álomtól bágyadt hangon, - ki az?

Olyan volt a nyöszörgés, mint ahogyan a kutya szokott nyöszörögni, az alvása közben, de fájdalmasabb.

A kertész haja égnek borzolódott. Elmeredt szemmel nézett az ajtóra, a kandallóra, a bányászra.

A gyertya égett.

A bányász elhanyatolva, halálszin sápadt arccal feküdt az ágyon. Az nyöszörgött. A kertész lehajolt és benézett nagyóvatosan először a maga ágya alá, aztán a bányász ágya alá. Végre lefordult az ágyról, és a bányászhoz sietett. Megrázta:

- Mi baja? Hallja-e?

A bányász mélyen szakadozó lélekzettel fölébredt.

- Látta? - szólt fulladozva.

- Mit?

- Az asszonyt.

- A kísértetet?

- Azt.

- Itt volt?

- Most rebbent el.

A kertész körülbámult. Nem látott semmit. De azért az inába remegés szállott.

- Milyen volt? - kérdezte nagy szemmel.

A bányász hörögve válaszolt:

- Véres.

A kertész borzadozva nézett körül. A foga csaknem vacogott. Visszasietett az ágyába. A takarót a fejére vonta. Csak a két talpa látszott ki, s a takaró is remegett a didergésétől.

A bányász azután nem jött be többet az erdőről. Kunyhót csináltatott magának odakünn, és abban hált.

*

Az aratás előtt való héten két csendőr jelent meg a faluban. A kisbíró a tiszttartóhoz vezette őket. Az egyik csendőr írást vett elő a tarsolyából, és átadta a tiszttartónak.

A tiszttartó ott reggelizett családotól a tornác előtt az ákácfa alatt. Ahogy bepillantott az írásba, elhalaványult, és hosszan csóváltatta a fejét.

Az asztalnál ott ült a felesége, két szőke kisasszonylánya, a nevelőkisasszony, meg az íródeákja. Valamennyien várakozással néztek reá. De a tiszttartó nem magyarázott semmit: visszanyújtotta az írást a csendőrnek:

- Tegyük, amit a törvény parancsol. Az erdőben megtalálják.

A két csendőr elsietett az erdő felé.

A kisbíró hazaballagott.

A tiszttartó némán ült vissza az asztalához. Senkise merte kérdezni, hogy mi történt. Végre, hogy a kávéját megitta, a feleségéhez hajolt:

- Gondoltad volna, hogy pap az az ember?

- A lengyel?

- Az. De nem lengyel.

- Hát?

- Porosz.

Aztán még halkabban tette hozzá:

- Megölte a feleségét.

Déltájban egy rossz daróci parasztszekér jött ki az erdőből. Lassan és döcögve jött a szekér. Az ökrök előtt egy daróci ember.

A szekéren a lengyel feküdt. Cserlombokkal volt letakarva. Csak az egyik csizmáját lehetett látni, meg a bársonyruhát a könyökén, ahogy a szekér rácsán kibarnállott.

A két csendőr jóval a szekér előtt lépdegélt. Térdig poros volt mind a kettő. Az egyik a csákójával legyezte magát. A másik kigombolt kabátban lihegett.

A bíró már a községháza előtt várta őket. Hogy meglátta a két csendőrt, fölkel. Eléjük ment:

- Hát hol a bányász?

- Itt van a szekéren.

- Megkötözve?

- Nem-a: hóttan.

- Hóttan-e?

- Abbizony, amint meglátott bennünket, nem állt velünk szóba. Csak addig várt, míg feltűzzük a szuronyunkat. Akkor belenyúlt a zsebébe és szépen mellbe lőtte magát.

- Ejnye, ejnye, - felelt a bíró a fejét csóválva, - hát akkor ezt a község költségén köll eltemetni.

- Hát bizony nincs különben.

A bíró beleböködött botjával az út porába és a fejét csóválta.

- Ki gondóta vóna, hogy ilyenek ezek a lengyelek!

És elgondolkodva bámult a szekér után, amely döcögve haladt tovább a temető felé.

Hol hálunk meg?

Este tíz órakor elővettem a Vasuti Útmutatót, s megnéztem, hogy mikor érkezem Kolozsvárra?

Bizony éjfélkor. Van-e ott olyan vendégfogadó, ahol lefekvéskor bizalommal várhatjuk hogy alhatunk is? Akkor jártam először arrafelé.

Végigpillantom a még várható állomások névsorát. A tekintetem egy kereszten akad meg. Nini, ez valami fürdő itten; föltételes megálló hely. Most julius van és az erdélyi fürdőkről akármit is beszélnek, olyan tiszták, hogy az édesanyánk házában se térhetünk jobban nyugalomra aggodalmak nélkül. De mingyárt ott vagyunk! Uccu, mozdulok ám: szólok a konduktornak, hogy állíttassa meg a vonatot. Már csak alig három perc volt még hátra a megkeresztezett állomástól.

Szedem a cókmókomat. Leugrom. A vonat füttyül. A kalauz int a lámpással. A vonat megint tovább gurul. És én ott maradok a sötétségben. Szemlélődök, hol az állomás háza? Nem világoskodik se ajtó, se ablak. Csak egy kis parasztleány az egyetlen ember akit láthatok. Vasuti lámpást lógat a kezében.

- Atyámfia, - mondom neki, - hol itt a fürdő?

- A fürdő? - kérdez vissza, miközben borjunézéssel mered reám.

- A fürdő, - felelem nyomatékosan.

- Jó posta az még ide, - mondja meglóbálva a lámpást.

- Hát nem itt van?

- Nem.

- Ejnye kutya teremtetted. Hát mennyire van ide?

Felvonja a vállát:

- Jó másfélóra.

- Kocsi vagy omnibusz csak van itten?

- Nincs itten.

- Hát hogy a macskába járnak oda az emberek?

- A fürdős kocsiján.

- Hát hol a fürdős kocsija, hiszen ezt kérdezem?

- A fürdős kocsija?

- Az az no. Arra akarok fölülni.

- Az nincs itt.

- Hát mi van itten, milyen kocsi?

- Milyen kocsi?

- Milyen no?

- Semmilyen sincsen.

No ezzel reggelig beszélgethetek, míg megértjük egymást.

- Nem te vagy a bakter, úgye?

- A bakter? Nem.

- Hát hol a bakter?

- A bakter? A kocsmába.

- És hol a kocsmá?

- A kocsmá? A faluba.

- És hol a falu?

- A falu? Itt a vápába e.

S a vállán át belemutatott a sötétségbe.

- E szerint nincs messze?

- Messze? Nincs nagyon messze.

Az állomás-ház előtt álltunk. Közös kis bakterház. Az ablakon át csecsemő-sírás hallatszik. Gondolni se lehet arra, hogy háljak benne.

- Mikor jön a legközelebbi vonat? - kérdem a legénytől.

- Vonat? Merre felé?

- Akármerre.

- Reggel nyolc órakor jön Kolozsvár felől.

No addig én nem várhatok.

- Lehet kocsit kapni ebben a faluban?

- Kocsit? Nem tudom.

- A kocsmárosnak van talán?

- A kocsmárosnak? Nincsen.

- Hát kinek van?

- Kinek? A mézárosnak.

- Hát erigy el öcsém a mézároshoz. Mondd neki, hogy vigyen el engem a fürdőbe. Megkapod a fáradságod díját.

A legény ezt már tisztára megértette. Betette a lámpást az ajtón, és elkocogott.

Én pedig ott maradtam a sötétségben. Szivarra gyújtottam, hogy mégis magamba ne legyek.

Eszembe jutott, hogy tavaly hogyan jártam Tusnádon. Ilyen tájon mentem oda. Egy napig vonat vitt, fél napig egy kopott bőrkocsi. S mikor odaérkeztem, az igazgató vállvonogatással fogadott.

- Nincs szoba, - mondta. - Ön az ötödik vendég, akinek sajnálatomra ezt kell jelentenem.

- Hát az a négy hova szállt?

- Sehova. Visszamentek vagy elmentek Málnásra.

- No, én nem megyek se vissza, se Málnásra. Ha az úr fürdőigazgató és úgy tele van a fürdője, hogy visszaküldözgeti a vendégeket, akkor tegye közzé a lapokban.

Nyersebb voltam, mint illett volna, de ennek köszönhettem, hogy egynéhány óra múlva szobát kaptam.

Hanem ez nappal történt. Mi történik, ha ebben a fürdőben is vállvonogatással fogadnak?

Félóra múlva hallom a kocsizörgést. Parasztkocsi. A legény ül rajta meg egy feketés ember. Sötétben minden mészáros fekete.

- Maga a mészáros?

- Én volnék.

- Elvisz a fürdőbe?

- Elvihetem.

- Mi a becsületes neve?

- Pap János.

Öt perc múlva benne kocsikáztam a sötétség országában. Hogy az utat a lovak látták-e jobban, vagy Pap János, máig se tudom. Én nem láttam sem a lovakat, se Pap Jánost. Mindössze annyit tapasztaltam, hogy kétszer ugattak meg a kutyák, tehát két falun mentünk keresztül. A második faluban ablak-világosságot is láttam. No kicsiny ablak. Aki kidugná rajta a fejét, nem tudná visszahúzni.

A kocsi erősen zörgött, hát nem igen beszélgethettünk. Mindössze két kérdést kiáltottam neki. Az egyik ez volt:

- Van-e sok vendég a fürdőn?

Erre ezt harsogta vissza:

- Nem szoktam fürödni.

A másik kérdésem ez volt:

- Van-e itt árok kétfelől?

Erre meg azt harsogta;

- Nem szoktam földőlni.

Úgy éjfélig rázogatta bennem a lelket Pap János, míg végre megállott:

- Itt volnánk.

Egy vastaghangu kutya haragos ugatással fogadott. Bizony nem nyujtom le neki a lábamat.

- Szálljon le, - mondom Pap Jánosnak. - Hívjon valakit.

Pap János leszáll. Oldalba vágja a kutyát és elropog a sötétségben.

Kavicsos sétaút, gondoltam. Csakugyan a fürdőn vagyunk.

- Hahó! - kiáltja Pap János.

Semmi felelet.

- Hahó! - kiáltja újból. - Győjjön ki valaki!

Nem jön ki senki.

Zörget jobbra, balra; zörget deszkán, zörget üvegen.

Csöndesség rá a felelet.

Végre a falombokon át felvörösödik egy négyszögletű világosság. Ablak.

Pap János odacsörög; rázörget az ablakra:

- Vendéget hoztam!

Választ nem hallok. Az ember visszatér.

- Kifizetem, - mondom, - de maradjon egy pár percre, mert hátha vissza is kell mennünk.

S mivelhogy nem jött senki, leszálltam a kocsiról, és megkerestem a világos ablaknak az ajtaját.

Tágas szoba. Hagyma-illat. A szoba közepén kerek vörösbroszozott asztal; annak a közepén konyhai petroleum-lámpás. A fal mellett kétfelől két ágy.

Az egyik dunyhája mögül nagybajuszu kövér emberfej szökélik elő. A másik ágy mellett egy szintén kövér asszony öltözködik.

(Kérem az erdélyi levélíró urakat, ne írjanak nekem, hogy Erdélyben nincs dunyha. A Sándor-pohárra esküszöm, hogy azon a fürdőn Péter-Pálkor is dunyhával takaróznak.)

- Az első kérdésem az, - mondom, - hogy kapok-e szobát?

- Kaphat, - feleli a kövér emberfej.

Ezzel megszabadultam az aggodalomtól. Kikiáltok a kocsisnak, hogy elmehet.

S folytattuk a beszélgetést:

- De nekem tiszta és jó szoba kell.

- Adhatunk.

- Szeretném, ha világos volna.

- Van.

- És ha keletnek nyitna az ablaka.

- Találunk olyat is.

- De ha a szolga ott kefél az ajtó előtt, nem tudok aludni.

- Nem kefél ottan.

- Ha lehet: kétaablakos szobát szeretnék.

- Lehet.

- És emeletit?

- Hát majd a Rákóczi-villában, - mondja az ember a feleségére tekintve.

Az asszony helybenhagyólag bólint.

Folytatom:

- Aztán engem ne zörgessen föl a szolga hajnali öt órakor. Majd én szólok neki, amikor fölkelek.

- Amint tetszik.

- Hát valami vacsorát kaphatok-e? - kérdem most az asszonyt. - Hol van a vendéglő vagy kávéház?

- Ez az, - feleli az asszony.

A szoba berendezése nem vallott arra, hacsak az az egy asztalterítő nem. Gondoltam ez csak a belső szoba: a vendégek valami nyitott csarnokban esznek. Ámbátor Szovátán, Torján, meg Korondon azt is láttam, hogy a fürdővendégek maguk főznek.

- Hát kaphatok valamit, akármit?

- Bezony nem igen.

- Talán egy kis hideg sült találkozik a konyhán?

- Bezony nincs.

- Sonka csak van tán?

- Bezony az sincs.

- Hát egy pohár tejet csak tudnak tán adni?

- Azt talán lehet.

- No hála Istennek.

Mig az asszony a tejért jár, beszélgetek az emberrel:

- Ki itt a fürdőigazgató?

- Én vagyok.

S fölemel az ágya mellől egy fekete cseréppipát és félkönyvéken rágyújt a maradék dohányra.

No, gondoltam, errefelé nem olyan méltóságosan baktató penzionált generálisok az igazgatók, mint a külföldi fürdőkön.

- Hát van-e sok vendég?

- Elférünk, - feleli jóízűen pőfékelve.

- Budapestről vannak-e sokan?

- Ide jobban csak Kolozsvárról jönnek.

- Az is szép publikum. Becsülöm őket, hogy nem járnak német fürdőbe. Színészek vannak-e?

- Nincsenek.

- Hát hangverseny volt-e már az idén?

- Nem volt még.

- Hát a zenekar milyen? Honnan hozatta?

- Nem igen tartunk zenekart.

- No ez jó csendes fürdő lehet.

- Bez itten uram, a ki beteg, itt van jó helyen.

- Hát Budapestről mégis kik vannak?

- Budapestről? Nem jöttek az idén.

- Hát az erdélyi színészek közül?

- Színész? Nem jár színész-féle fürdőbe.
- Hát az erdélyi mágnások közül ki van itt?
- Mágnás? Nem jött az idén.
- Hát asszonyféle? Van-e valami érdekessége a fürdőnek?
- Asszonyféle? Dehogyan van.

Gondoltam az ilyen potrohos cseréppipás igazgató nem is beszélhet másképpen az asszonyokról.

- Dehát azért népes a fürdő, ugye?
- Bizony nem nagyon.
- Mégis, hány vendége van?

Az ember letette vissza a pipáját az ágy mellé, és a fejét vakarva, felelte:

- Bezony nincs itten uram egy lélek se.

A tej.

Az inaska a cipőket kefélt a konyhai lámpás mellett.

A szakácsné valami fehér réklit varrt. Ásított és az órára nézett. Korállotta még a lefekvést. Beszédet kezdett az inaskával.

- Mér hinak téged Zsaninak? Micsoda név az a Zsani? Én még sohse hallottam ilyen nevet.

Az inaska kezében megállt a kefe. Félénk kék szeme a szakácsnéra fordult.

- Nem tudom.

- Nem tudod? Hát igazi neved az? Vagy csak úgy rád-akasztották?

Az inaska felvonta a vállát:

- Nem tudom.

- Hát hogy hínak' a másik neveden?

- Blé.

A szakácsné nevetett.

- Furcsa név!

Zsani megszokta, hogy nevéssék; hogy vagy szidják vagy nevéssék. Álmosan kefélt tovább a széles orru gödölye-bőr cipőt. A gazdája cipője volt az, a doktoré.

A szakácsné öltött vagy hármat a varrásban, aztán ismét lebocsátotta:

- Hát hova való vagy?

Zsani ismét elbámult:

- Nem tudom.

- Nem tudod? Hogy' lehet ilyet nem tudni? Hát ki volt az apád? Hol lakott?

A fiu a fejét rázta:

- Nem tudom.

- Anyádat se tudod?

- Nem.

- Hát hogy' kerültél ide a nagyságos urékhoz?

Zsani fölemelte a kefét és a szemöldökét:

- Elhoztak...

- Honnan?

- Apámtól.

- Apádtól? Hiszen az imént mondtad, hogy nem tudod ki volt az apád!

- Az más apám volt, akitől elhoztak. Nevelt csak. Faluban.

A szakácsné sajnálkozva nézett a soványka buta fiucskára. Aztán szótlanul varrta tovább a hálóreklíjét.

Zsani a másik pár cipőt vette fel: keskeny lakk-félcipőt, a doktornéét.

S mély gondolatokba ereszkedett. Csakugyan-hát ki is volt az ő apja? Hogy került ő faluba, parasztok közé?

Ködhomály. Emberárnyékok. Egy nagy ócska ködmen. A ködmenből fönt emberi fej nyúlik ki. Fehér bajszu. Jó ember. Nyujt neki egy kis lapos palackot.

- Zsani igyál.

És Zsani iszik egy kortyot. Olyan neki, mintha folyékony tüzet inná.

De a vén ember mellett egy vénasszony is megjelenik. Ráncos és sárga, mint a töpörtő. Rikolt, mint a bagoly:

- Zsani! Kutya!

S veri őt.

Nem lehet elbujni előle. Ágy alatt, istállóban, bokorban, boglyában, mindenütt rátalál. És veri, veri. Hol bottal veri, hol kötéllel, hol csak puszta kézzel. De jaj és jaj minden kezelecsapása.

Aztán egyszer csak városba kerül, a doktorhoz. Hogyan? Mikor? Ködbe oszlott emlékezetek. Időtlen idők óta ott van ő már orvoséknál!

Nem veri többé senki, csak szidják olykor, mikor elhibáz valamit. De ki tudná mindig eltalálni? A doktorné olyan, mint a néma ponty. Csak akkor szól, ha szidja őt.

- Te mulya! Te fafejű!

A doktor úr is kevés-beszédű. Az is csak akkor szól, ha Zsani elhibáz valamit:

- Hova tetted az eszedet? Te birka, te!

*

Zsanival egyszer egy másik inaska beszélgetett:

- Mi a fizetésed?

Zsani csodálkozott:

- Semmi. Hát neked?

- Nekem öt forint minden hónapra.

Zsani hetekig forgatta az öt forintot az elméjében. Példázgatolódzott is a szakácsnének:

- Lám más inas...

A szakácsné aztán egyszer előemlítette a doktornénak a konyhán:

- Zsani panaszkodik, hogy ingyen szolgál.

A doktorné megbotránkozva nézett Zsanira:

- No lám! - mondotta. - No lám!

- Más inas beszélte, hogy... - mentegetődzött Zsani.

Akkor már tizenhárom éves volt, nagykezű, nagylábu és hosszunyaku melák. Csak a feje maradt kicsi, mint valami szőke medvéé, és a szeme maradt a régi aggodalmas nézésű, mintha mindig valami gyertya lángjába bámulna.

A doktor a rendelő órája után beszólitotta:

- Zsani, - mondotta neki zord-nyugodtan. - Te, amint hallom, fizetést emlegetsz.

És színészesen beretvált arcát simogatta, mintha egy láthatatlan szakált simogatna.

Zsani elvörösödött.

Életében először történt, hogy a doktor beszédbe állt vele.

Pofon-villámot sejtett a borus nyugalom mögött.

Hebegett:

- Csak a szakácsné...

A doktor változatlan nyugalommal folytatta:

- Felnyilt a szemed. Érthető. Abban a korban vagy, amelyben az ember számítani kezd. Hát számoljunk össze.

Leült és cigarettára gyujtott.

- Öt éves korodban hoztalak el a faluból. Könnyületből. A nevelő-szüleid kenyérhéjon tartottak, és rászoktattak a pálinka-ivásra. Vertek is. Láttam, hogy elpusztulsz. A feleségem megszánt. Magamhoz vettelek. Először az volt a szándékom, hogy fiammá fogadlak. Dehát nem látszottál rá alkalmasnak. A szülőid multját sem ismerjük. Ki tudja micsoda tejet szoptál?

S föltette a székre a lábaszárát. Megvakarta.

Zsani valóban nem emlékezett semmiféle tejre, s nem is sejtette, micsoda aggasztó kérdése az az életnek, hogy az ember micsoda tejet szopott valamikor?

A doktor folytatta:

- Ki tudja micsoda ősöknek micsoda bűnei lappanganak benned?

Zsani valóban erre se gondolt soha. Elképedten hallgatta a nagytudományu ember további szóáradatát:

- Próbáltalak iskolába járatni. Két év alatt alig hogy irni-olvasni megtanultál. Bizonyos, hogy az őseid kulturátlan agyu emberek voltak. Hiába járatlak volna tovább. Házi szolgálatra alkalmaztalak. Nem gondolod talán, hogy a munkád ért valamit? Az utóbbi két-három évben talán. Hát számítsd ki...

Zsani azonban nem számított semmit. Csak állt némán, vörösen, és aggodalmas szemmel.

Másnap egy asztalos politurozott a doktoréknál fakult bútorokat.

A doktor megszólitotta:

- Nem volna-e szüksége inasra?

Zsani még aznap belépett a műhelybe.

*

Az iparosok élete csupa vidámság kisvároson.

Mikor a mesternek napja van, s estefelé hazakeringél a kocsmából. A kalapja félfülön. Jelszava: *Búsúljon a tordai ló!* Persze az első, mikor belép a műhelybe, hogy pofon üti az inast:

- Az apád teremtésit, mért nézel olyan keservesen, mint rostélyon sült Szent Lőrinc?

Mikor a mesternének napja van, s úgy hozzávágja az inas fejéhez az enyves lábost, hogy az enyv a haján csöpög alá.

- Az apád teremtésit, minek teszed az étel közé?!

Mikor az öreglegénynek van napja s nem talál valami szerszámot...

Mindig az inas, mindenben az inas! S ha tréfálkozó kedvök kerekedik is, az inason köszörülük az eszüket.

- Zsani Pestre megy mihelyt fölszabadul.

- Thékhez, munkavezetőnek.

- Zsaninak új nyakkendője van.

- Tegnap találta a szemétdombon.

- Abban megy Irmához vasárnap.

Mindezen megjegyzéseket vihogás, röhögés követi. Még a mesternek is rázkódik a pocakja.

Hát még mikor nem is szólnak, csak röhögnek!...

Olyankor szorongó ovatossággal nyúl mindenhez. Megnézi a ritkán csöppent borraavaló-fillérjeit: nem lopták-e el? Tapogatja a ruháit: nem dugtak-e bele békát, vagy egyéb nem-odavalót? S aggódva gondol Irmára is...

Ki az az Irma?

Egy betűszedőnek a leánykája. Egy serdülő cigányszín barna leány, aki az előbbi évben egy-udvaron lakott velök.

A fiú az első hónapokban nem is beszélt vele, sőt az első hetekben nem is látta. Sokkal inkább el volt foglalva a munkájával, meg a szenvedéseivel, hogysem másokra is irányulhatott volna a figyelme.

A leányka rövidke skót szoknyájában mindig sietve lépdegélt át a nagy kövezett udvaron, az udvar belső szöglete felé, ahol laktak. Ha künn gyalult valamelyik legény, méginkább sietett: a nyakát összehúzta, s árnyékként surrant el a fal mellett. Mintha attól tartana, hogy a legény megüti.

De nem sűrűn járt át az udvaron. Csak mikor iskolába ment, és mikor hazatért. Otthon többnyire a szobában ült, vagy a konyhaajtóban állt, és könyv volt a kezében.

Egy májusi vasárnapnak a délutánján asztalkát tett ki a szedőné az ajtójuk elé. A szedő kiült és pipázott. A felesége is odaült meg a leányka.

Zsaninak otthon kellett maradnia, mert asztalosék elmentek valahova látogatóba, s rábízták a bölcsőt. Ült hát ő is az ajtójuk előtt, és rengette a bölcsőt. S távolról nézte a csendes családot.

A szedő sovány és fakó arcú ember. Hosszú uras kabátja lig-lóg rajta, mint szőlőkarón a madárijesztő-lepel. Haragos szemmel néz mindig. De ha beszél valakivel, fanyaran mosolyog.

A szedőné vastag-dereku szőke asszony. Duzzadt tokás arca őszibarackszínű. Mintha elette volna az urának az egészségét is. Nehézkesen mozog, mint a lúd, és jólelkűen mosolyog mindenkire.

A leánya nem hasonlít rá. Barna és soványka, mint az apja. Szavát sohse hallani. Még a járása is olyan halk és óvatos, mintha az udvar köveitől is tartana, hogy rákiáltanak, ha rájok lép. Mindig fehér csipkés kötény van rajta otthon, s a kezében iskolai könyv.

Hát ott ülnek és beszélgetnek szedőék. A szedő meggyfa-száru cserép pipából pipázik és a lányára mosolyog. A szedőné harisnyát köt.

Egyszer csak nyílik az udvarajtó, s megjelenik egy idegen őszes úr, térdig kabátos görnyedt.

- Szervusz! - kiáltja eléje vigan a szedő. - No csakhog'itt vagy! Már attól tartottam, nem jössz el.

A vendég bizonyára munkatársa a szedőnek, - látszik az ujjai feketeségéről. Leül az asztalhoz. Az asszony bort tesz eléjük, s folytatja a kötést.

- Irma! - kiáltja egy perc múlva az apa az ablak felé. - No nézd ezt a nyulat! Azonnal gyere elő!

A leány azonban nem jelentkezik.

- Irma! Megharagszom!

A leány végre fül'ig pirosan sompolyog elő. A fejét szeretné eldugni mint a csirke a szárnya alá.

- Köszönj azonnal Miklós bácsinak!

S a társához fordul:

- Ilyen gyáva leányt te még nem láttál! Ennek rémület az, ha valakivel beszél'nie kell. Itt maradsz! itt ülsz! - parancsolt rá a leánykára.

- Ez soh'se megy férjhez, - mondja a fejét csóválva a szedőné.

És a lányához fordul:

- Ki vesz el téged, ha megnősz?

A leány röstelkedve pislog maga elé.

Zsani akkor kezdett Irmára figyelni. Ez a leány az akit senki se vesz el. Szegény leány...

Aznaptól ahányszor végigment a lány az udvaron, a szeme ráfordult, és nézte, nézte, a félénk fekete szemét, a libegő skót szoknyáját, mígcsak el nem tűnt a fehérre festett ajtóban.

Egyszer, hogy mindnyájan ott dolgoztak az udvaron, odapillantott a szedőék ablakára, s látta hogy a leány, az örök-leány az ablakban áll. Beletakaró'szik a fehér csipke-kárpitba, és nézi őt, nézi azzal a csillogó két fekete szemével. Hogy a tekintetök találkozik, visszakupja a fejét.

Kis idő múlva Zsani megint odapillant. A kárpit ismét megmozdul.

Különös.

Egy őszi napon Zsaninak kicsorbult valami szegben a gyaluja. A mester persze megrázta érte. A fiú érezte, hogy nagyobb volt a rázás a hibánál. Rítt. Pergett a könny a szeméből. Még délben is, mikor kiadták neki a maradék krumplilevest. A rivást is nyelegetve kanalazgatta a műhely előtt.

Egyszer félrepillant. Meglátja, hogy a leány ott áll az ajtóban. Abba'gylja a sirást, csak a szeme marad könnyes.

A leány nézte. Evett ő is. Pogácsát evett. S közben a szeme a rongyos kabátu bús inason állt.

Egyszer csak fogja a könyvét, és arra sétál a tornácon. Darálja a leckét. Elsétál Zsani mellett kétszer is. Végre megáll. Megszólal félénken:

- Kell pogácsa?

Nyujt egy pogácsát.

Zsani kitörli a könnyet a szeméből. Néz a lányra: nem tréfál-e vele?

A leány szeme sajnálkozást sugároz.

- Kell, - feleli Zsani.

A leány odaadja a pogácsát. Zsani csodálkozva pislog rá.

- Jó pogácsa, - mondja a leány biztatón.

- Jó, - feleli Zsani, - köszönöm.

S melegen néz a leánynak az arcára.

*

A műhelybeliek csakhamar meglátták, hogy Zsani érdeklődik a leány iránt. Vasárnap délutánonkint kimegy az erdőre, s hangyatojást és virágot hoz haza. Irmának van egy fürjecskéje, zöldhálós kalitkában tartják az ajtó fölött. A hangyatojás a fürjnek kell, a virág Irmának. Be nem bocsátják szedőék a fiút, mert ringyes-rongyos, boglyas, maszatos, de nyári estéken, mikor az ajtó előtt ülnek, Zsani is odabátorodik, ha van ideje szabad. Leül az ajtó előtt a lépcsőre; leül mint valami alázatos kutya. S beszélgetnek vele. Még tán csontot is vetnek neki.

Persze a műhelyben azonnal megindult a figurázás:

- Zsani már kibazsalta magának a menyasszonyt.

- Csak felszabaduljon, mingyárt oltárhoz vezeti.

- Kurizál!

- Nem adnám egy lóért, ha hallanám, hogyan kurizál?

- Hogyan? Hát ő aszongya: *Bhe-e-e!* Irma meg aszongya: *Pitypalatty!*

S ihogtak-vihogtak.

A fiú máskor maga is elmosolyodott, ha a legények figuráztak vele. De most már, hogy a leányt is belekeverték a tréfáikba, kedvetlenül szipogatta az orrát.

Szinte megkönnyebült, mikor szedőék elköltöztek a házból.

Mintha bizony mással nem is lehetne őt figurázni!

Egyszer sört kívántak a legények. Összeadták a pénzt, de még négy krajcár kellett volna:

- Adj bele te is, Zsani! Ihatsz aztán te is.

Zsani a fejét rázta. Nem kívánta a sört, de különben is elitták volna előle.

- Nincs pénzem, - felelte a földre pislogva.

- No majd megnézzük.

Két legény lekapta a lábáról. A harmadik megmotoszta. Volt egynéhány krajcárja. Elvették, ki-nevették.

Attól fogva különféle rejtekekben tartotta a pénzét: deszkák mögött, földben, kalapja bélésében.

S úgy érezte, hogy neki mindenki ellensége.

A félénksége, a magába-zárkózottsága csak növekedett. A tekintete mindig aggodalmas volt, mintha minden percben ütest várna. Ha beszéltek vele, a beszélőnek a cipőjére pislogott.

- Csak egyszer felszabaduljak! - mondogatta magában. - Ha legény leszek, *segéd úr* lesz az én nevem is.

Irmáék is mindig a felszabadulás képét színezték ki neki.

- Az első az legyen, hogy jó ruhát végy magadnak, - tanácsolta az asszony.

Ez neki magának is a legnagyobb vágya volt. Minden gondolata ezen a kérdésen forgott. Ha neki szép ruhája volna... Akkor nem bánnának vele úgy... Úgy...

Mert még mindig abban a ruhában járt, amelyet az orvosnál viselt, - az indigószínű rézgombos posztó-ruhában. De haj, mivé vált lassankint az a szép ruha! Elrövidült, feszült rajta. A fényes *K. P.* betűs rézgombok helyére különféle nagyságu és színű csontgombok költöztek. S a ruha színe... Vigyázott ő rá amennyire lehetett; különösen mikor a keze enyves volt; - sohse elől törülte bele, hanem hátul. Csodálkozott aztán, mikor azt látta, hogy hátul a ruhája olyanná vált, mint a fakéreg.

A haját esztendeje nem nyiratta.

Husvét vasárnapján a szedőné adott neki egy öltözet elviselt szürke ruhát, inget és gallért. A szedő meg adott neki két hatost:

- Eredj a borbélyhoz: nyiratkozzál meg. Aztán eljöhetsz hozzánk ebédre.

Életének első boldog napja volt az.

„Ebédre!”...

Aznapig csak az udvaron vagy a konyhán beszélhetett Irmával. A leány szívesen is szólt vele, mikor magukban voltak, de idegenek előtt tartózkodó volt irányában.

Aznap délben először léphetett be a szobájokba. A leány kezét nyújtott neki s örömmel nézett reá, noha a fiú tövig lenyiratta a haját, s éktelen volt a hajatlanságával.

- Isten hozta Zsani.

Zsani akkor említette először, hogy nehezen várja az inaskodása végét. A legények rajta éreztetik a rossz-kedvüket, jókedvüket. A mester is...

- Magad vagy az oka, - felelte nyugodtan a szedő. - A féreg is szembefordul, ha rátaposnak, te meg mindenkinek a lába alá hajtod a fejedet.

Zsani csodálkozott ezen a beszéden. Hogyan fordulhatna ő szembe? Hiszen rögtön agyonüt-nék!

Álmában persze azon éjjel Irmával sétált. Irma minden fordulónál így szólt:

- Isten hozta Zsani!

Cukorgyárban sincs annyi édesség, amennyit ő a szívében érzett.

De volt rossz álma is. Azt álmodta, hogy az új rendes ruhájában lép be a műhelybe, s a legények megbotránkoznak rajta.

- Hogy mer ez úgy öltözködni mint mink!?

S leteperik a földre, beletörülik a sáros lábukat a kabátjába, nadrágjába, zsebkendőjébe.

Aztán egyszer csodálatos állatokat lát maga körül: nagy sárga macskát, amely akkora, mint a tehének szoktak lenni; aztán egy háznyi magasságu nagy négyszög szürke állatot, amelynek az orra a földig lóg; aztán egy zöldes-fekete kigyót, amely olyan hosszú, mint a leghosszabb pózna.

S egy gyönyörű kék-sárga tollu nagy madár, akkora mint a tyúk, megszólal az állatok feje fölött valami különös károgó hangon:

- Jónapot! Köszönöm!

Gyakorta álmodott ő efféle csoda-állatokkal. De azt gondolta, az álmok olyanok.

Másnap a tavaszi nap meleg sugarakkal árasztotta el a kis várost. A kövezet szikkadt, száradt, megfehéredett. A fák a rügyeiket bontogatták. Az ablakok mindenfelé tártan álltak s a fikuszok és pálmák a prépost úr ablakában a verőfénybe állítottak.

S az ablakból különös torokhang rikoltozott:

- Eleónóra! Nóra! Kávét kérek! Kérek!

Zsani meglepődve pillantott az ablakra. Még a lába is megmerevült.

Az álombeli kék-sárga nagy madarat látta élő-eleven valóságban.

Ugyanezen napokban más is történt vele olyan különös. A szedőnek a helyére egy tanító költözött. A tanítónak hat éves fiacskája képes könyvvel játszott az udvaron. A könyvet megunt, félredobta, a kő között áskált.

Zsani fölvette a könyvet és belenézett. Nagy ámulatára ott látta benne az álom-állatot, amelynek az orra a földig ért; ott látta a kigyót, amely zöldes feketeszinű és hosszú mint a pózna; a sárga macskát, amely ha nem is olyan nagy, mint a tehén, de legalább is akkora, mint a borju. És mindazok a különös állatok ott voltak, amelyek neki meg-megjelentek álmában. De leginkább megállt a szeme egy sörényes erős állaton, amely alá ez a szó volt írva: *az állatok királya*. Azzal is álmodott már. Micsoda szép hatalmas állat! Hát az a király köztük? No látszik is rajta!

S napokon át tűnődött a könyvön, amelybe bele voltak festve az ő különös álmai.

Másnap megint megnézte a képeskönyvet.

- Az állatok királya, - mormogta tűnődve, - az állatok királya...

Végre elérkezett a sóvárogva várt nap: Zsani felszabadult.

Senki nem ünnepelte. A mester átadott neki egy bélyeges papirost, amelyre rá volt írva, hogy a mesterségét érti, s értesítette, hogy ha akar, maradhat: hat forintot kap hetenkint egyelőre, mint a kezdő legények szoktak.

De Irmáéknál vacsora volt aznap a Zsani felszabadulásának örömére. Zsanit Irma mellé ültették, és a poharába bort töltöttek.

- Most már ember vagy, - mondotta ünnepiesen a szedő. - Senki nem rugdoshat, senki nem lökdöshet. Ha a mester fennen parancsol, csapd le a szerszámot, eredj más helyre. Ha pedig valaki a legények közül úgy szól veled, mint az inasokkal szokás, csak szorítsd össze az öklödet és csak az orrát a kutyának!

Zsaninak dagadozott a melle e biztató szavaktól, de sehogyse képzelhette el, hogyan fogja ő bárkinek is az orrát...

- Tessék Zsani, - kínálta a leány a káposztából.

És fekete szempillái alól meleg sugarakat eresztett Zsanira.

Irma már akkor kifejtett, mint a virágzó leander-bokor. Arcának sötét-barna színe gyöngé pirossá finomult. Üde volt és ringadozó járásu. A félénksége leányos szemérmességgé vált. Bárki szólt hozzá, elpirult, és csak a fejét lehajtva, a szemöldöke alól pillantott rája. Csak Zsaninak mert a szemébe nézni, mint ahogy apjának, anyjának szokott: bizalmasan, melegen.

Az iskoláit már akkor elvégezte. Bokáig érő kék lüster-szoknyában járt. S benn dolgozott az apjával a nyomdában: papirost eregetett a gépbe.

Zsani úgy nézett rá, mint ahogy oltárképekre szokás nézni. Álmélkodott, hogy mennyire szépül, és csodálkozott, hogy szedőék még mindig szívesen látják.

- Az asztalosság jó mesterség, - mondta a káposzta után a szedő, - jobb a mienknél is.

- Irma szívesebben menne asztaloshoz, mint akármiféle más iparoshoz, - toldotta az asszony. S arcának barack-színei megpirosodtak.

Zsani repeső szívvvel hallgatta ezeket a mondásokat. A leányra pillantott a szeme szögletéből. Irma lesütötte a szemét. Aztán mikor fölemelte, mosolygott Zsanira:

- Tessék Zsani, vegyen hát ebből a kalácsból. Én magam sütöttem.

- Csak meg kell nézni a különbséget, - folytatta a szedő, - milyen emberekké válnak a mi inasaink? és milyenekké az asztalosinasok? A miéinkből görbe-hátú, sápadt legények lesznek, az asztalosokból erős piros emberek. Az ólom levegője betegít. A fenyőfa levegője balzsam.

Zsani is igazolta a nyomdász mondását: erős vállas legénynyé fejlődött. Csak a feje maradt kicsi, mint a medvéé és a nézése maradt gyáva. Valóban olyan volt mint egy szőke medve.

A felszabadulása napján látta újra a keresztlevelét is. Azt a levelet gyakorta említették Irmáéknál is, hogy jó volna megnézni. Zsani kérte is nem egyszer a mesterétől, de az nem adta oda. (Hogyisne! Hogy elszökjön vele!)

Zsani tudott olvasni, de a keresztlevelében nem értett egy szót se.

A szedő még jobban tudott olvasni, de az se okosodott ki az írásból.

- Rácul van ez, vagy tótul, - tűnődött a fejét rázva.

Annyit azonban mégis kivett, hogy *Zsán* helyett *Jean* van írva, és hogy a szülők közül csak egynek a neve áll a levélben. De nem szólt róla semmit.

- Árva vagy, - mondotta, - annyi bizonyos. A többi mellékes.

- Mégis jó lenne megtudni, - vélekedett az asszony, - hogy kik voltak a Zsani szülői? Kik adták paraszthoz tartásra? Hátha valami örökség is vár rá?

Ezt maga a szedő is helyeselte.

- Legjobb ha elmegy az orvos pártfogódhoz és megkérdezed tőle: honnan hozott? Oda is elmegy. Addig tudakozódol, mígnem végtére is megtudod, hogy honnan eredtél? Hátha pénzt találsz ott?

- Elmegyek, - felelte megörvendve Zsani. - Csakugyan, hátha...

S a legközelebbi vasárnapon el is ment az orvosnak a házáig. Ott ácsorgott a kapu előtt.

- Mit is mondjak? Hogy is kezdjem? - töprenkedett hosszasan. - Hátha azt mondom, hogy beteg vagyok? De nem, azt mégse lehet mondanom, hiszen rögtön látja rajtam, hogy nincs bajom, és megharagszik.

Egy óra hosszánál is tovább bámulta ott hol a kövezetet, hol az ujjait, amelyekről az enyvet sohse birta tisztára lemosni.

Egyszercsak az orvos kilépett. Ránézett Zsanira.

- Nini. Te vagy? De megnőttél?

Zsani elvörösödött. Pislogott, mosolygott, a földre nézett.

Az orvos tovább ment.

Zsani azt hazudta nyomdászéknak, hogy beszélt az orvossal: az orvos nem emlékszik már a falu nevére.

- Hogy lehet ilyesmire nem emlékezni! - mondta boszusan a szedő.

Zsani helyét aznap új inas foglalta el. Lakásról már előbb kellett gondoskodnia. Nézegette már az előbbi héten is a kapukra ragasztott cédulákat, de sehova se mert bemenni.

Végre is a tejes-asszonyukat szólította meg:

- Borcsa néni, én vasárnap felszabadulok, hát nekem lakás kellene.

- Gyűjjön hozzám Zsani, van minálunk egy üres ágy.

- Mennyiért adja?

- Négy forintért egy hónapra, magának.

Olcsóbban is odaadta volna, de Zsani nem mert alkudni. Este már odavitte a hóna alatt a kis motyóját.

Ócska parasztház volt az a város végén, jó egyórányira tőlük. Az udvar hátulján istálló.

Az asszony bevezette a szobába. Földes volt persze a szoba, és dohos szagu. Két ágy állt benne és bölcső.

A gyerek éjjel gyakorta nyekergett. Zsani mindannyiszor fölébredt rá. A tehénbögés, borjubögés meg hajnalban zavarta. De nem volt bátorsága arra, hogy a helyet mingyárt elhagyja.

Másnap visszatért a műhelybe. Illendőségből ott kellett még dolgoznia legalább is egy hónapot.

A legények csakúgy figuráltak vele mint inaskorában. Még a mester is egyszer csaknem megpofozta. Hát alig várta, hogy a hónap leteljen, más helyre ment.

Csakhogy azon a másik helyen már ott dolgozott egy ismerős legény, Cserey Pali. Alig hogy belépett a műhelybe, mingyárt elmosolyodott az a legény. S rákezdte:

- Bhe-e-e! Pitypalatty!

Zsaniban fortyogott a harag. De mintha be volt volna varrva a szája, nem bírt szólani.

A műhelyben négy másik legény is dolgozott. Azok persze érdeklődtek, hogy mi az a *pitypalatty*?

- Nyilas szedőnek a lánya. Zsaninak a szeretője. Zsani nem tud egyebet beszélni vele, csak annyit, hogy *bhe-e-e*. A leány még csak annyit tud mondani, hogy *pitypalatty*. Így társalognak.

A legények ránéztek Zsanira. Micsoda vállas erős legény? És szó nélkül engedi, hogy ilyen bolondságot beszéljenek róla! Nevettek. Az inas-gyerek is a szájra tapasztotta a tenyerét, és a szeme szögletéből Zsanira nézett. Vihogott.

A mester is, - egy két lábon járó elefánt, - Zsanira emelte a fejét és mosolygott.

- Ejnye öcsém, hát... Kinek a lánya az?

Zsani elpirult. A szemét lesütve felelte:

- Nyilas Ignácék... Betűszedő...

- Ösmerem. Szegények azok, Zsani. Vizben főzik a tejes kását is.

És a fejét rázta.

Zsani addig is gyűlölte Cserey Palit, de aznap, hogy úgy elárulta, végképpen elkeseredett iránta.

- Hogy dagadna be a szája! - mormogta keserűn. - Hogy a guta ütné meg! Hogy enne mérges gombát jóféle helyett.

Gyűlölte, de mégis utánozta. Az első havi keresetéből olyan fekete térdig-kabátot vett, mint amelyet Cserey Pali viselt vasárnaponként; és olyan zöld vadász-kalapot hozzá, olyan pillangó szárnyu piros nyakkendőt. Inkább kenyéren és töpörtőn élt, de a ruhának meg kellett lennie!

Azt gondolta, hogy a ruhájának szegényes volta miatt forog ő örökös csúfságban.

Igy indult nagy-nyalkán Irmáékhoz, és már előre édesnek érezte a csodálkozásukat.

A júniusi napfényben inas-gyerekek játszottak krajcáros vetősdit a torna-kert kőfala mellett.

Bámulva néztek Zsanira. Aztán hogy tovább haladt, az egyik megszólalt. A hangját tréfásan remegtetve kiáltott:

- Pitypalatty!

A másik rá:

- Bhe-e-e!

S egyszerre öten is rá:

- Pitypalatty! Bhe-e-e!

És nevettek.

Zsaniban lángot vetett a harag. Az arca elvörösödött, a keze ökölbe szorult. Arra gondolt, hogy visszafordul, és szétüt a gonosz kölykek között. De a lába csak vitte tovább. Se meg nem fordult, se szét nem ütött köztük.

Egy ebéd után műhelybe menet fűgét pillantott meg a fűszeres kirakatában. Cifra skatulyában volt a fűge. Az ára *30 kr.* Sokáig nézte, aztán bement a boltba s megvette. Persze Irmának vette meg.

Valamelyik legénytársának a szemébe ötlött a szögre akasztott kabát, hogy abban valami domborodik. Zsani az udvaron dolgozott. Nem látta, hogy a legények kilopják a kincsét, felbontják, s persze megeszik, - a helyébe meg vakolat-darabokat és más-efféle szemetet tesznek. Bekötözik a skatulyát gondosan.

S következik az elfojtott röhögés.

Zsani egyszerre a skatulájára gondol. Csak magában dühöng.

S hogy újra kifordul, hallja az ablakon át:

- Hogy vágja majd Irma a fejéhez!...

S kacagnak napokig.

*

Zsani egyszer szögbe lépett.

Nem sokkal előbb meghalt egy ácslegény ammiatt, hogy szögbe lépett, s a szög rozsdája megmérgezte a véré.

Zsani megijedt. Bement a mester nógatására a kórházba.

Az orvos, az ő volt első gazdája, éppen helyesítette a kórházi főorvost. Barátságosan fogadta Zsanit.

- No csak feküdj le, - mondotta. - A seb nem látszik veszedelmesnek, dehát délutánig meglátjuk.

Délutánra a seb csakugyan nem mutatkozott aggasztónak. Az orvos azt mondta, hogy haza mehet.

Zsani akkor merte megkérdezni, hogy mi is a neve annak a falunak, ahol őt az orvos föl-szedte?

- Gencs.

Zsani jól megjegyezte ezt a nevet.

Már akkor húsz éves volt. A félénkségéből kibontakozott már annyira, hogy mert egyet-mást kérdezni.

A szedő meghordozta már a francia keresztlevelet a városban. Kivilágosodott, hogy Zsani francia eredet: nem hívják be katonának.

S kiokoskodták, hogy Zsani eszerint házasodhatik akár húsz éves korában.

Egy évet mégis várniok kellett, hogy valamicske pénz gyűljön össze.

Azon egy év alatt történt, hogy abban a házban, amelyikben Zsani dolgozott, megüresedett egy lakás. Szedőék odaköltöztek, hogy a fiú hétköznapi is közel legyen a menyasszonyához.

Zsani örült is, nem is, ennek a változásnak. Örült, hogy Irmát mindennap láthatja, s aggódott, hogy előtte figurázzák majd a legények.

Cserey Pali még mindig ott dolgozott a műhelyben. Egy új legény meg, Barna Imre nevű szétálló fülű és fitos orru kópé még Csereynél is jobban rákapott Zsanira.

Kifogyhatatlan volt a képzelődése. A legényegyletben elmondta egyszer: hogy vallott szerelmet Zsani Irmának? A fiatalok nevettek rajta. A következő vasárnap megint kérték Barnát olyanok, akik még nem hallották, hogy mondja el.

A legény méginkább kiszínezte a jelenetet. Játszotta már a leány félénkségét is. Megtoldotta azzal, hogy a jelenet konyhán történt, s egy vizes dézsa volt ott, amelybe Zsani zavarába beleült.

Zsani nem járt a legényegyletbe, merthiszen a vasárnap-délutánokat a menyasszonyánál töltötte. De hallotta amikor másnap ezt mondták:

- Te, igaz volt az a szerelmi vallomás?

És röhögtek.

Egy vasárnap délelőtt valami sürgős munkát kellett befejezniök.

Ahogy ott fényeznek az udvaron, egyszercsak rákiált az Imre legény:

- Szólalj meg Zsani! Itt a fürjecske!

A nevetésre Zsani megfordul, Irmát látja az apjával. A kibérelt lakást nézték, hogy kell-e meszeltetniük?

Zsani elpirult. Irma is fülig pirosan nézett reá. S hogy Zsani egy percre abbahagyta a munkát, s velők lépett be a már megüresült lakásba, Irma boszus szemmel pillantott ki az ablakon:

- Mit beszélt az a legény?

- Semmit, - felelte Zsani pillogva.

- De valami csúfszót mondott rám...

- Dehogy is.

- Azt mondta *fürjecske*. Mit jelent az a *fürjecske*?

- Tréfálkoznak, - felelte röstelkedve Zsani. - Tudja, hogy a vőlegényeket figurázni szokták.

A szedő ezalatt körülnézte a szobát, s az volt a véleménye, hogy meszelni kell. Különösen a konyhát jól meg kell meszelni.

- Szentelenek, - dohogott Irma boszusan. - Milyen szentelenek!

S rájuk se nézett, hogy visszatértek az udvaron.

Alighogy elmentek, a fitos orru legény azt az ismert nótát kezdte, amely a *fürjecske*ről szól. A többiek nevetve fújták vele. Zsani hallgatva dolgozott tovább. De az arca sápadozott a haragtól.

Mikor a beköltözés napja elérkezett, Zsani maga említette elő, hogy megkeresi ő azt a falut, s megtudja, nem hagytak-e rá a szülői valami örökséget?

Nem az örökségben bízott a jó fiú, hanem abban, hogy odalesz vagy két hétig, s azalatt a műhely két ördöge elmegy onnan, vagy legalább is más témákat találnak a tréfáldozásra. De hátha örökség is csöppen? Ha pénze lesz... A pénzes embert nem szokták gúnyolni.

Mikor elbúcsúzott szedőéktől, Irma a nyakába borult és megcsókolta.

- Ne sokáig maradjon oda; - mondta szemérmes kérleléssel.

Ekkor történt először, hogy megcsókolták egymást. A két gyáva lélek nem mert addig csókot váltani.

Zsani hát elutazott.

No a faluban nem találta meg a nevelő szüleit. Meghaltak azok mind a ketten. De beszélt a jegyzővel, aki előfordatott holmi régi írásokat, s kisütötte belőlök, hogy Zsanit Szombathely városa adta tartásra a két öregnek. Bizony jó lesz, ha tudakozódik az árvaszéknél.

Zsani ment Szombathelyre.

Egy nagy-tajtékpípás öreg árvaszéki tanácsost talált a hivatalban. Az is előkapart holmi régi jegyzőkönyveket. Nézi egyenkint a nagy okulárén át a lapokat. Végre egy lapon hosszan olvas, aztán a nagy okulárén át Zsanira mosolyog:

- Nini, hát maga az? oroszánoknak barátja!

Zsani csak bámul. Nem érti a szót.

Az öreg jókedvűen tömi a pipáját.

- Láttam én magát öcsém mikor ilyen pici vót. (A szék ülőlapjánál is lejebb mutatta a picit.) No jól megnőtt. Nem hiába, hogy oroszlántejet szopott. Fene ember maga öcsém!

S mosolyogva és becsüléssel nézett Zsanira.

Zsani méginkább bámult reá.

Az öregúr aztán elmondta, hogy Zsani egy állatsereglettel került Szombathelyre. Az anyja az oroszlánokat ugratta. De csak alkalmazottja volt a menázsériásnak.

- Az hát fene kuruc asszony volt, - folytatta az öregúr. - Emlékszem rá, hogy a fejét is bedugta az oroszlán torkába. Maga akkor öcsém olyan kétéves forma kisgyerek lehetett. Egy oroszlán-kölyökkel játszott a ketrecek előtt. A kölyök olyan kicsi volt, hogy ki és bejárt a vasrudak között. Egyszer, déltájban, hogy bement az oroszlánkölyök szopni az anyjához, maga is bebújt öcsém valahogy, aztán ott szopott vele: egyik tőgyit szopta az oroszlán-kölyök, a másikat maga, öcsém.

Zsani kábultan ment ki az irodából. Hogy az anyja nem hagyott rá örökséget, az nem foglalkoztatta. Hanem, hogy ő oroszlánt szopott, - azt hitte álmodik.

Órákig kóválygott az utcákon. Ki is ment a városból, meg visszatért. Egy inges kirakat előtt megállt. Mansetta gombok csillogtak ott. Az egyik gomb zöld oroszlánfejet ábrázolt. Zsani hosszasan nézte.

- Hm.

Aztán egy fűszeres bolt vonta magára a figyelmét. A bolt címere oroszlán volt, s ki volt rá festve egy sziklán álló sárga oroszlánnak a képe, amint az ormon a távolba szegezi a tekintetét és ordít.

Zsani elnyilott szemmel bámulta.

- Hát ilyen az oroszlán?

S kezdte érteni, hogy mért álmodott ő olykor olyan különös állatokkal?

- Oroszlántejet szoptam, - mormogta a fejét rázva. - Hm... Állatok királya...

A bolt mellett egy pap haladt el. Zsani köszönni szokott a papoknak, de annak nem köszönt. Ránézett keményen. A pap csodálkozóan nézte vissza.

Zsani e nézésében üveges boltot pillantott meg az útca tulsó ház-során. A bolt ajtaján tükrök fénylettek.

Zsani oda ment át. Megállott az egyik tükör előtt, s elgondolkodva bámulta magát benne.

- Olyan sárga a hajam, épp olyan sárga, mint az oroszlán sörénye.

Egyszer csak összevonta a szemöldökét, mint a bolton látott oroszlán, s mereven nézett, hogy a szeme fehéré is kitetszett.

Ebéd ideje elmúlt már akkor. Zsani belépett egy kisvendéglőbe.

A vendéglőben néhány iparos-forma úr üldögélt, meg egynehány paraszt az ajtó mellett. Zsani félénken körülpillantott. Csak két asztal volt ott. Az egyiknél az iparos-forma urak ültek. Zsani a parasztok közé telepedett.

- Mit rendel? - kérdezte a kocsmáros. - Van gulyásleves, pörkölt borju, és disznóoldalas.

- Hát, - szólt Zsani szokása szerint való halk hangon és tartózkodón, - levest kérek.

Aztán egyszer csak a szemébe nézett a kocsmárosnak, és szinte ordítva folytatta:

- És pörrrrkölt borjút!

A kocsmáros meghökölt:

- Nono...

Zsani a parasztokra eleinte nem ügyelt. De hogy valami verekedésről beszéltek, rájuk fordult az érdeklődése.

Hát valami törvényszéki tárgyaláson jártak a falusiak. A legidősebb köztük egy ősz görhes ember, a fiáról beszélt, hogy hogyan keveredett a bajba.

- Ha énnekem szót fogadott vóna a Jani... De sohse vót engödelmes szófogadó. Mer én mindig mondtam neki: Fiam, ha verekedésbe keverödöl, ne bicskázz, se furkós bottal ne üss meg senkit, hanem mingyán az elején, mihent egy haragos szót szólnak, csak neki ököllel az orrának a kutya teremtésit! Akkor osztán nincs ideje se késre, se botra. Osztég nem kerülsz törvénybe. Hát most itt van: két ökröm fizeti. Én is vótam fiatal. De én engödelmes gyermekke voltam az apámnak. Csak az orrát! - mondta az én apám is. Hát ha én afféle petekbe kerültem, csak neki az orrának!... De nem is láttam én börtönt bévülről soha.

Zsani ámuldozva hallgatta ezt a beszédet. Ime a paraszt is azt mondja, amit a szedő mondott egyszer hogy: Csak az orrát! Ez tehát nem a szedő ötlete, hanem ősi tapasztalat. Hogyan van, hogy azelőtt nem értette meg?

A paraszt aztán ismét az ökrein kesergett, hogy két szép ökre rámegy a kórházi költségekre.

Hogy Zsani álmélkodva hallgatta, neki is beszélt:

- Olyan két ökör az, fiatal uram, hogy nincsen olyan a faluba. Kivált a Szegfű. Annál erősebb barom Bécsbe se tanálkozik.

Zsani megvetőn mosolygott:

- Hát az oroszlán? - mondotta. - Az oroszlán sokkal erősebb.

- Nálunk nincs afféle, - felelte elcsodálkozva a paraszt, - csak ökör meg ló.

Aztán arról beszélgettek, hogy hétfőn vásár lesz Sopronban. Oda hajtják a Szegfűt.

Zsani gondolatokba mélyedt. Eszébe ötlött, hogy egy vásáron állatsereglet járt nálok, de ő nem nézte meg: sokalta a húszkrajcáros belépő díjat. Pedig beszélték, hogy oroszlán is volt benne.

Egyszerre nagy érdeklődés fogta el az állatsereglet iránt. Emlékezett rá, hogy egy vásárcor a menaszéria napokkal előbb ott volt már náluk. Hátha a soproni vásárra is?...

Kiment az állomásra és megtudakolta, hogy harmadik osztályon mennyibe kerül a Sopronba-utazás?

És elment Sopronba.

Este érkezett oda. Alig hogy kiszállt, megkérdezett egy gyereket:

- Te fiu! Van-e a vásártéren valami látnivaló?

- De van ám, - felelte a gyerek, - ringlispi meg az óriás, meg sok mindenféle vadállat egy helyen.

Zsani szeretett volna még aznap este bemenni, de már sötét volt. Hát csak kívülről hallgatódzott, és szagolta a nehéz rossz szagot, amely a menaszériából szétterjedezett. Egyszer csak egy nagy nyers ordítás hangzott belőlről.

- Az oroszlán! - mondotta Zsani örömmel.

És reszketett felindulásában.

Reggel ő volt az első aki bement. Látott papagályt, elefántot, majmokat, s két vén oroszlánt. Órákig ott állt az oroszlán-ketrec előtt, s bámulta a két komor vadállatot. Hím volt mind a kettő, s vadtekintetű. Fel és alá koválygott szüntelen mind a kettő a ketrecben, s mikor etették őket dühös falánksággal rohantak a húsrá.

Zsani vasárnap érkezett haza. A menyasszonya ismét megcsókolta.

A szedő azt kérdezte:

- No van-e pénz?

A szedőné vigasztalta:

- Majd csak megéltek, mint más szegény ember!

- Két hét múlva meg fogtok esküdni, - szólt ismét a szedő. - Csak azért is!

És a leányához fordult:

- Három hétre itthon maradhatsz. Készítsd a fészketeket. Az igazgatónál majd bejelentem.

A két szerelmes boldogan tanácskozott.

Másnap Zsani hogy a műhelybe ment, valamivel később érkezett mint társai. Már javában folyt a munka: a fűrészharsogás, gyalucsiszogás.

A kis Kálmán inas ránézett és elmosolyodott.

Cserey Pali fölemelte a gyaluját, és kiszedte belőle a forgácsot. Jobban csak azért, hogy szólhasson:

- No csakhogy megjöttél. Búsult ám a fűrjecske.

Nevettek.

Zsani boszúsán taszította gyaluját a deszkára. A gyalu lármája elnyomta néhány percre a beszélgetést.

De a következő kis szünetben Barna Imre szólalt meg, a fitos orru pajkos:

- Fel akarta magát akasztani a menyasszony.

Ujra nevettek.

Zsani megfordult és ránézett. Ránézett haragos merev nézéssel, hogy a szemefehére is kilátszott.

A legény nem nézett őrá, különben meglepődött volna a Zsani nézésén.

Zsani nem szólt semmit. Visszafordult a munkájához és nagyhosszúkat lökött a gyaluján. Sivitva futottak alá a gyalujából a forgács kigyók a lábához. Szinte térdig állt már bennök. De csak gyalult-csiszolt tovább, mintha azt akarná, hogy a gyaluja lármájától ne lehessen beszélni.

Ahogy közben oldalt pillant, látja, hogy a kis Kálmán inas a markába takarja a száját, s úgy sunyít feléje. Az is őt nevette.

Arra se szólt semmit. Csak megvetően pillantott rá.

Valami bolti állványt csináltak. Künn kellett dolgozni az udvaron. Ott álltak a deszkák is a főállványhoz támasztottan. Azokból a deszkákból majd polcokat kell fűrészelniök. A műhelyben nem volt hely arra, hogy összeállítsák a rengeteg asztalos-alkotmányt.

Az udvaron később ott dolgozott Irma is az anyjával. Az anya porcellán-edényeket mosott egy dézsában. Irma törülgette, s ahányszor felpillantott, mindig Zsanira pillantott. Zsani azonban nem viszonzta a pillantásait. Sápadt volt. A fejét mélyen lehajtva nyomta a gyaluját.

Az őszi nap odaeresztette rézsutos sárga sugarait az udvarra, az Irmáék ajtajára. A fűrj a zöld hálós kalitkában ott lógott már az ajtó fölött. Egyszer csak nagy eleven kiáltással megszólal:

- Pitty-palatty! pitty-palatty!

A fűrj szavára megáll a munka. A Kálmán inas elfordul és a markába röhög. A legények is egyszerre nevetésre fakadnak, s gonosz örömmel sandítanak Zsanira.

Zsani fölemeli holt színre vált arcát és rájuk néz.

A kezében festékes fazék van. Kékfestéket kever benne az inasnak az asztalon. Hogy a társai tovább dolgoznak, ő is újra lehajol és kever. Keveri-kavarja a fazekat, csakúgy locsog ki a festék. Közben Irmára pillant. Látja hogy a leány piros, még a füle is piros szegénynek.

- Pitty-palatty! pitty-palatty! - kiáltja ismét a fűrj.

- Felelj hát! - rikoltja kacagva a fitos legény.

- Felelj! - biztatja nevetve Cserey Pali is.

Zsaninak akkorát fordul a szeme, mint a malomkerék. A fazekat fenékre csapja, hogy ki-lottyan a festék. Két izmos karján feljebb gyűrinti az inget.

- Feleljek?

A fitos arcán kövé mered a mosolygás. Hogy Zsani, az örökké birka Zsani a mellét kivette, ingét gyűrve, dühös fujással böszül ellene?! Azonban csak egy percet bámulhat: Zsani az öklét összeszorítva ront át a forgácsokon, deszkákon.

- Felelek! - ordítja, mint a vadállat.

- Nono... - hebegi meghökkenve a fitos.

S hogy Zsani egyenesen neki-robog, ő is szembe fordul nagyvirtusosan. Hátha Zsani megszeppen?

- Nono... Vigyázzunk.

Nem vigyáz már Zsani: puff! úgy sujtja ököllel orrba a fitost, hogy a vére méternyire preckel a falra, s ő maga hanyatt kalimpál el. Még a papucs is félrerepül.

Cserey elhülten lép utánok, hogy védje a társát, de Zsani megfordul, mellen ragadja azt is.

- Felelek kutyák! Felelek! Már régen akarok!... Oroszlántejet szoptam én, az istenfátokat!...

Dől az állvány. Borul a festékes fazék. Recsegnék a deszkák. A szedőné sikolt. Az asztalosné is sikolt. Az asztalos káromkodik.

Csak az Irma lány áll öröm-égő szemmel a viharban. A nyakát kinyújtva rikoltoz, rikoltoz mint a vércse:

- Üsse! Üsse a kutyákat.

-&-